

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος: Εφαρμογές της λαϊκής παράδοσης στην προσχολική αγωγή /
Implementations of popular tradition in pre-school education

Επιβλέπων: κ.Κωτόπουλος Τριαντάφυλλος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Β' Εξεταστής: κ.Βακάλη Άννα, Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό

Φώτιος Επ.Ζυγούρης, ΑΕΜ:3659

Φλώρινα 2021

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας αυτό το όμορφο ταξίδι θα ήθελα να ευχαριστήσω τις εκπαιδύτριες και τους εκπαιδευτές, οι οποίοι όλα αυτά τα χρόνια των σπουδών μου έδωσαν όμορφες γνώσεις και δεξιότητες. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Βακάλη Άννα, η οποία ως δεύτερη επιβλέπουσα, αλλά και ως εκπαιδύτρια με βοήθησε στην ολοκλήρωση των σπουδών. Ιδιαίτερα όμως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Κωτόπουλο Τριαντάφυλλο για την υποστήριξή του, την ενθάρρυνση και τις γνώσεις του σε όλη την διάρκεια των σπουδών μου. Είναι μεγάλη μου χαρά που τον γνώρισα γιατί εκτός από εξαιρετικός εκπαιδευτής είναι και ξεχωριστός άνθρωπος. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω βαθιά τους συμφοιτητές και συμφοιτήτριές μου όπου η καταλυτική τους βοήθεια καθόρισε την ολοκλήρωση των σπουδών μου, αλλά και την οικογένειά μου για την υπομονή της.

Φώτιος Επ.Ζυγούρης

Περίληψη

Ένας από τους κύριους στόχους του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο είναι να αφυπνιστεί το ενδιαφέρον των παιδιών για ζητήματα τα οποία σχετίζονται με την πολιτισμική κληρονομιά και τη λαϊκή παράδοση. Τα περισσότερα παιδιά έχουν έρθει σε επαφή με στοιχεία της λαϊκής παράδοσης σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινής τους ζωής μέσα από την οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται. Μέσα από την ενασχόληση με στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, όπως παιχνίδια, τραγούδια, παραμύθια, ήθη και έθιμα και τις πρακτικές της καθημερινότητας γενικότερα, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να κατανοήσουν τις πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος και στο πλαίσιο της προσχολικής τους εκπαίδευσης κατά τη φοίτησή τους στο νηπιαγωγείο. Στην παρούσα εργασία μέσα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία - ελληνική και ξενόγλωσση- και τη σύγχρονη αξιοποίηση του διαδικτύου, επιχειρείται να αποτυπωθεί η έννοια της λαϊκής παράδοσης, οι μορφές της και η σχέση της με τον λαϊκό πολιτισμό, τη Λαογραφία και την τέχνη. Ακολουθώς, εξετάζεται η έννοια του μύθου ως στοιχείο της λαϊκής παράδοσης. Η θεματική αυτή διαπνέεται από την έννοια της διαθεματικότητας, υφίσταται ουσιαστικά σύνδεση της λαϊκής παράδοσης με τα άλλα μαθησιακά πεδία, και προτείνονται ενδεικτικές και κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες μέσα από τις οποίες ενισχύεται η αντίληψη των εννοιών της, αλλά και η ενδυνάμωση των στάσεων των παιδιών απέναντι σε αυτές. Παράλληλα, αναδεικνύεται η δυνατότητα να κατανοηθούν και έννοιες ή παράμετροι άλλων γνωστικών περιοχών και αντικειμένων διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο και την αφομοίωση γενικών γνώσεων.

Λέξεις-κλειδιά: λαϊκή παράδοση, μύθος, προσχολική εκπαίδευση, εφαρμογές

Abstract

One of the main goals of the Unified Interdisciplinary Curriculum Framework for Kindergarten is to awaken children's interest to issues related to cultural heritage and folkway. Most children have come into contact with elements of their local tradition in various aspects of their daily lives through the family and the social environment in which they live and develop. Children have the opportunity to understand the cultural values of the past, through engaging with elements of tradition, such as games, songs, fairy tales, customs and traditions, and everyday practices in general as the context of their pre-school education in kindergarden. In this study, an attempt is made to capture the concept of folkway, its forms and its relation to popular culture, folklore and art, through the existing bibliography -Greek and foreign language- and the contemporary utilization of the internet. Afterwards, the concept of myth, as an element of folkway, is examined. The field of this study is inspired by the concept of interdisciplinarity, as there is essentially a connection between the folkway and the other learning fields. Indicative and appropriately designed activities are proposed, through which the perception of interdisciplinarity's concept is strengthened, but also the attitudes of children towards them. At the same time, the possibility of understanding concepts or parameters of other cognitive areas and objects is highlighted, thus facilitating the assimilation of general knowledge.

Key- words: folkway, myth, pre-school education, implementations

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.....	7
1.1 Λαϊκή παράδοση.....	7
1.2 Η ελληνική λαϊκή παράδοση.....	10
1.3 Μορφές λαϊκής παράδοσης.....	12
1.3.1 Προφορική και γραπτή παράδοση.....	12
1.3.2 Λαϊκή και λόγια παράδοση.....	13
1.4 Λαϊκός πολιτισμός.....	15
1.5 Λαογραφία.....	17
1.5.1 Τα θέματα της Ελληνική Λαογραφίας.....	20
1.6 Λαϊκή τέχνη.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο.....	24
2.1 Ορισμοί – Εννοιολογική προσέγγιση.....	24
2.2 Ερμηνευτικές προεκτάσεις του μύθου.....	26
2.3 Χαρακτηριστικά του μύθου.....	27
2.4 Είδη μύθων.....	29
2.5 Κατηγορίες μύθων.....	32
2.6 Σχολές προσέγγισης και ερμηνείας των μύθων.....	34
2.6.1 Από την αρχαιότητα έως την Αναγέννηση.....	34
2.6.2 Η επιστημονική θεώρηση του μύθου.....	36
2.7 Πηγές της ελληνικής μυθολογίας.....	38
2.7 Ο μύθος ως στοιχείο της λαϊκής παράδοσης.....	41
3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	43
3.1 Εφαρμογές λαϊκής παράδοσης στην προσχολική εκπαίδευση.....	43
3.2 Η έννοια της διαθεματικότητας στη συγκεκριμένη θεματική.....	44
3.3 Ενδεικτικές δραστηριότητες διαθεματικότητας.....	45
Επίλογος.....	58
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	59

Εισαγωγή

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και τα συνακόλουθα Προγράμματα Σπουδών Νηπιαγωγείου, σχεδιάστηκαν με στόχο να ενισχύσουν την πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητα των μαθητών/τριών της προσχολικής εκπαίδευσης μέσω της αξιοποίησης των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού και της λαϊκής παράδοσης. Μέσα από την ενασχόληση με στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, όπως παιχνίδια, τραγούδια, παραμύθια, ήθη και έθιμα και τις πρακτικές της καθημερινότητας γενικότερα, τα παιδιά μπορεί να κατανοήσουν τις πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος που δίνουν ιδιαίτερο χρώμα στην παρουσία του λαού τους στο παρόν. Η λαϊκή παράδοση μπορεί να αποτελέσει μια ανεξάντλητη πηγή για το περιεχόμενο δραστηριοτήτων στον σχεδιασμό ενός προγράμματος διαθεματικής προσέγγισης στο Νηπιαγωγείο.

Η παρούσα εργασία έχει ως βασικό της άξονα τη λαϊκή παράδοση και τις εφαρμογές της στην προσχολική εκπαίδευση. Η προσέγγιση του θέματος πραγματοποιήθηκε μέσα από την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση με τη σύγχρονη αξιοποίηση πληροφοριών από το διαδίκτυο.

Συγκεκριμένα, η βασική έννοια που διατρέχει το σύνολο της παρούσας μελέτης είναι η έννοια της λαϊκής παράδοσης, οι μορφές της και η σχέση της με τον λαϊκό πολιτισμό, την Λαογραφία και την τέχνη.

Μια δεύτερη έννοια που εξετάζεται είναι ο μύθος ως στοιχείο της λαϊκής παράδοσης, η οποία εξετάζεται στην ιστορική της διάρκεια και στις θεωρήσεις των μελετητών από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Περιγράφονται τα γενικά χαρακτηριστικά του, η θεματολογία του, αναλύονται οι καταβολές των αρχαίων ελληνικών μύθων και παρατίθεται μια συνοπτική προεπιστημονική αλλά και επιστημονική προσέγγισή του.

Ακολούθως εξετάζεται κατά πόσο η θεματική αυτή διαπνέεται από την έννοια της διαθεματικότητας στην προσχολική εκπαίδευση, κατά πόσο δηλαδή υπάρχει σύνδεση της λαϊκής παράδοσης και κατ' επέκταση των μύθων με τ' άλλα επιστημονικά πεδία και παρουσιάζονται κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο και την παράθεση της βιβλιογραφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Λαϊκή παράδοση

Ετυμολογικά, ο όρος «παράδοση» προέρχεται από το ρήμα παραδίδω¹ που σημαίνει μεταβιβάζω, παραχωρώ στις επόμενες γενιές στοιχεία από το παρελθόν και το παρόν (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008). Απαντάται για πρώτη φορά στα τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα ως μια αντίδραση στη βιομηχανοποίηση των δυτικών κοινωνιών και τα πρώτα λαϊκά δημιουργήματα -ανώνυμης πάντα προέλευσης- τοποθετούνται στον αγροτικό χώρο, στην ύπαιθρο και χαρακτηρίζονται από την αγνότητα των δημιουργών τους. Την ίδια περίοδο επινοήθηκαν και άλλοι όροι, όπως τα δημιουργήματα του «υψηλού πολιτισμού», που αναφέρονταν στα δημιουργήματα ανθρώπων που ανήκαν στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις και αυτά του «αστικού λαϊκού πολιτισμού», τα οποία αφορούσαν σε μαζικές πολιτισμικές μορφές και θεωρούνταν ένα είδος «φθηνού» πολιτισμού που απειλούσε την κοινωνία (Storey, 2003, όπως αναφ. στο Σπυράκου, 2019).

Ο όρος «παράδοση» αναφέρεται στη μετάδοση πολιτισμικών μορφών και στοιχείων από τη μία γενιά στην άλλη και χαρακτηρίζει τόσο το περιεχόμενο αυτής της μετάδοσης όσο και την ίδια τη μετάδοση. Ο τρόπος μετάδοσης των πολιτισμικών αυτών μορφών και στοιχείων -που αφορά κυρίως τη συλλογική δημιουργία, τον λαό στο σύνολό του- από τους παλαιότερους στους νεότερους γίνεται είτε ενσυνείδητα, είτε ασυνείδητα.

Η μετάδοση με «πρόθεση» πραγματοποιείται ύστερα από κριτική επιλογή και εκτίμηση της αξίας των παραδοσιακών στοιχείων, επιλέγοντας εκείνα τα οποία αξίζει να παραδοθούν και τα μετατρέπει στη συνέχεια σε μια νέα πιο σύγχρονη μορφή (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 1989). Συνήθως συμβαίνει σε λαούς, οι οποίοι είναι ικανοποιημένοι από τη δύναμη και την ανάπτυξή τους, είναι περήφανοι για την καταγωγή τους και πιστεύουν στην αξία και στην ανάγκη της λαϊκής τους παράδοσης παραμένοντας ανοικτοί σε οποιοδήποτε νέο μέτρο και στοιχείο (Λουκάτος, 1979).

Η μετάδοση «ασυνείδητα» συμβαίνει στους φτωχότερους λαούς, όπου ο αγώνας της καθημερινής επιβίωσης δεν επιτρέπει να προσέξουν συνειδητά τα διδάγματα από την ιστορία και την παράδοσή τους. Ότι κάνουν γίνεται από ένστικτο και από κληρονομική πίεση της παράδοσης αυτής. Όσο πιο έντονο και πολιτισμένο μάλιστα,

¹ παραδίδω: αρχαία ελληνική λέξη παραδίδωμι < παρά + δίδωμι

είναι το παρελθόν τους, τόσο πιο έντονα και ποικίλα εκδηλώνεται η αυθόρμητη αυτή λειτουργία της ψυχικής τους κληρονομικότητας (Λουκάτος, 1979).

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η παράδοση αποτελεί το μέσο με το οποίο οι άνθρωποι εκδηλώνουν την ανάγκη τους να συνδεθούν με το παρελθόν και να κατανοήσουν την κάθε κοινωνία και την κάθε εποχή του παρελθόντος αυτού, χωρίς αυτό όμως να σημαίνει ότι η παράδοση κρατά τους ανθρώπους δέσμιους του παρελθόντος τους ή ότι τους οδηγεί στο μέλλον χωρίς καθοδήγηση. Αντιθέτως, διατηρώντας το παλιό στοιχείο, απελευθερώνει χώρο και εξασφαλίζει μια στέρεα βάση για το καινούριο (Τσαπακίδου, 2014).

Η παράδοση συνεπώς, συνίσταται *«από στοιχεία μη διαχρονικά, περιορισμένης χρονικής εμβέλειας και λειτουργικότητας, άμεσα συναρτημένα με κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα χρονικά οριοθετημένα με συμβατική ανθεκτικότητα στις εξελικτικές μεταβολές, καθώς και από στοιχεία διαχρονικά αδιάλειπτης ενεργοποίησης, ενισχυμένης λειτουργικότητας και ανθεκτικότητας, τα οποία συνιστούν υπερχρονικό συνδετικό ιστό διαφοροποιημένων εποχών»* (Κουρεμένος, 1999:179).

Προκύπτει συνεπώς ότι ο όρος «παράδοση» περιλαμβάνει όλα όσα μια μικρότερη ή μεγαλύτερη κοινωνική ομάδα αποδέχεται στο πέρασμα των χρόνων, είτε αυτά παρουσιάζουν περιορισμένη χρονική διάρκεια, είτε εμφανίζουν τοπική μόνο εμβέλεια, είτε αντιθέτως, καλύπτουν ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές. Είναι αποδεκτό όμως, πως αυτά που αποδέχεται η κάθε κοινωνική ομάδα είναι ωφέλιμα και χρήσιμα έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα (Μπενέκος, 2006).

Για τον Δραγούμη (1979) η παράδοση αποτελεί τον «σύνδεσμο» των ατόμων μιας φυλής με τους προγόνους τους, που τα κάνει έθνος. Για το έθνος, η θύμηση αποτελεί παράδοση η οποία όταν γίνεται ολότελα συνειδητή μετατρέπεται σε ιστορία, ενώ η λησμονιά γεννά μια ορμή δημιουργίας. Υπό την έννοια αυτή, η παράδοση αποτελεί ένα συντηρητικό στοιχείο, ενώ η δημιουργία ένα προοδευτικό στοιχείο. Ο ίδιος επισημαίνει επίσης, ότι ιστορία είναι η συνείδηση του συνδέσμου αυτού, ενώ ορμή δημιουργίας είναι ο σύνδεσμος των ατόμων που αποτελούν σήμερα ένα έθνος με τους απογόνους τους. Για κάθε έθνος και τα δύο αυτά στοιχεία -παράδοση και δημιουργικότητα- είναι απαραίτητα, αφού σε κάθε στιγμή της «ζωής» του κοιτάζει προς τα πίσω, στα περασμένα που είναι δικά του, αλλά και προς τα μπρος στα μελλούμενα, που θα είναι επίσης δικά του (Δραγούμης, 1979).

Η μελέτη της λαϊκής παράδοσης δίνει τη δυνατότητα εμπλουτισμού των γνώσεων, συγκινεί και συντελεί στη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας, αποτρέποντας με τον τρόπο αυτό την εθνική αλλοτρίωση. Ειδικότερα, η λαϊκή παράδοση συμπυκνώνει τη διαχρονική πείρα σε πολλούς τομείς της δραστηριότητας των ανθρώπων, αποτελώντας συνδετικό κρίκο ένωσης των παλιότερων γενεών με τις επόμενες. Πρόκειται ουσιαστικά για τη ζωντανή παρουσία του παρελθόντος, διευκολύνοντας παράλληλα με τον τρόπο αυτό την ενίσχυση της εθνικής ενότητας. Μέσα από την εθνική παράδοση εμπνέεται ο σεβασμός και η πίστη στα μεγάλα ιδανικά και στις σημαντικότερες ανθρωπίνες αξίες, ενώ παράλληλα, ενισχύεται το πνεύμα της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της συλλογικότητας, αποτελώντας πηγή δημιουργίας και έμπνευσης (Αυδίκος, 2014).

Ο χαρακτήρας της παράδοσης όμως δεν είναι στατικός και αμετάβλητος, αλλά ενεργητικός και δυναμικός. Ο λαϊκός πολιτισμός αποτυπώνει μεν την εικόνα μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας σε μια συγκεκριμένη εποχή, εντούτοις όμως, δεν εκφράζει τυφλή και παθητική επανάληψη. Αντιθέτως, καθώς μεταβιβάζεται από τη μία γενιά στην άλλη, κάθε της στοιχείο αναπροσαρμόζεται στο νέο διαμορφωμένο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον και εξελίσσεται (Μπενέκος, 2006· Δαμιανάκος, 1987). Υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές και τροποποιήσεις των στοιχείων που εμπεριέχει συμβάλλοντας στη διατήρηση της τοπικής πολιτισμικής αυτοσυνειδησίας αλλά και της εθνικής ταυτότητας (Μπενέκος, 2006). *«Από τη μία, η παράδοση στηρίζεται στην επανάληψη και υπονοεί κάποια στερεοτυπία. Από την άλλη, προϋποθέτει την αργή αλλά ακατάπαυστη ανανέωση»* (Κιουρτσάκης, 1989:28).

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η παράδοση έχει ευρεία σημασία για την κοινωνία και τη συνέχειά της, αφού συνδέεται με βασικούς άξονές της, όπως η ιστορία της και ο πολιτισμός της. Η αξία της σύμφωνα με τον Μερακλή (1986) εντοπίζεται σε όλα τα επίπεδα της ζωής:

- Ατομικό επίπεδο. Η παράδοση επενεργεί στον άνθρωπο δίνοντάς του τη δυνατότητα να οργανώσει τη ζωή του σε στέρεες βάσεις και αξίες, ώστε να εξασφαλίζεται μια ισορροπία μεταξύ της προσωπικής και της κοινωνικής του ζωής, αλλά και να ικανοποιείται η ανάγκη του για ενεργή παρουσία στην κοινότητα.
- Πνευματικό επίπεδο. Η παράδοση διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες του ανθρώπου, διότι εμπεριέχει αξίες και ιδεώδη που του παρέχουν τη δυνατότητα εξέλιξης.

- Ηθικό επίπεδο. Η παράδοση συνδέεται και με την έννοια της ηθικής. Μέσα από τον σεβασμό στο σύνολο των ηθικών αρχών βοηθάει τους ανθρώπους να γίνουν ανιδιοτελείς και να εκτιμούν τους γύρω τους.
- Κοινωνικό επίπεδο. Σε κοινωνικό επίπεδο, η παράδοση μεταφέροντας ήθη, έθιμα και παραδόσεις, ορίζει ένα πλαίσιο «άγραφων» νόμων, οι οποίοι συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων και στην κοινωνική αλληλεπίδραση εξασφαλίζοντας την κοινωνική ισορροπία. Υπό την έννοια αυτή, η παράδοση προωθώντας τις κοινωνικές σχέσεις διαπλάθει κοινωνικά πρότυπα προς μίμηση.
- Πολιτικό επίπεδο. Η παράδοση αποτελεί ισχυρό μέσο για τη διαμόρφωση δημοκρατικής κουλτούρας στον άνθρωπο.
- Εθνικό επίπεδο. Η παράδοση συμβάλει στη διατήρηση της εικόνας του παρελθόντος. Τα ήθη και έθιμα, οι αναμνήσεις και οι εμπειρίες, οι αξίες και τα ιδεώδη όταν μεταβιβαστούν σωστά στις επόμενες γενιές, συνεισφέρουν στη διατήρηση της εθνικής ιδιαιτερότητας και συντελούν ώστε ένα έθνος να επιβιώνει μέσα στον χρόνο.
- Πολιτισμικό επίπεδο. Η παράδοση και ο πολιτισμός συνυπάρχουν, αφού αποτελούν δύο έννοιες αλληλένδετες και αλληλοεξαρτώμενες. Οι παραδόσεις μιας κοινωνίας, ενός τόπου ή μιας χώρας εμπνέουν τους ανθρώπους και προάγουν τον πολιτισμό με ποικίλους τρόπους.

1.2 Η ελληνική λαϊκή παράδοση

Η ελληνική λαϊκή παράδοση αναφέρεται στον ελληνικό πολιτισμό, που δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια των μεταβυζαντινών χρόνων και αποτελεί μια πλούσια πολιτισμική κληρονομιά για τους Έλληνες (Αμπελιώτης κ.ά., 2016). Ο Θεοτοκάς (1979) όμως, τονίζει ότι η ελληνική παράδοση δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στα μεταβυζαντινά χρόνια και τοποθετεί την αφετηρία της στην Κλασική Εποχή τον 5ο π.Χ. αιώνα, διότι περιέχει και στοιχεία από τον θρύλο του Μεγαλέξανδρου, την άνθηση του ελληνιστικού κόσμου, την Ορθόδοξη Εκκλησία και τα χίλια χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Με αφετηρία το 1453 (την Άλωση της Κωνσταντινούπολης) και καθ' όλη τη διάρκεια της μακραίωνης ξενοκρατίας στη χώρα μας, οι Έλληνες παρέμειναν προσδεμένοι στο μοντέλο της κλειστής αγροκτηνοτροφικής κοινωνίας και στον

τρόπο ζωής που αυτή συνεπάγεται, κατορθώνοντας να ισχυροποιήσουν τους δεσμούς, που τους ένωναν με την πολιτιστική παραγωγή του τόπου στον οποίο κατοικούσαν. Όπως τονίζει ο Καψωμένος (1987) «η λαϊκή δημιουργία επί εκατονταετίες - και σε αντίξοες συνθήκες - ήταν από τα λίγα στοιχεία που υποστήριζαν τις βασικές ανάγκες του και βοήθησαν να κρατηθεί η φυσιογνωμία του (επικοινωνία, πνευματική καλλιέργεια, ψυχαγωγία, διατήρηση γλώσσας/θρησκείας/ταυτότητας)» (Καψωμένος, 1987:193).

Οι παραδοσιακές κοινωνικές αυτές δομές άρχισαν να υποχωρούν σταδιακά μετά την δημιουργία του ελληνικού κράτους, με την ουσιαστική κατάρρευση να συμβαίνει μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τον Εμφύλιο, την αγροτική έξοδο προς τις πόλεις του εσωτερικού και τη μετανάστευση προς το εξωτερικό που ακολούθησαν (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008).

Η μελέτη της ελληνικής λαϊκής παράδοσης και δημιουργίας ξεκινά αποσπασματικά από τον 19ο αιώνα. Οι πρώτοι Έλληνες αλλά και ξένοι λαογράφοι μελετητές, άρχισαν τότε μελέτες πάνω στη σύνθεση του λαού των Ελλήνων, έρευνες για τις παραδόσεις του και τις λαογραφικές συλλογές του (Λουκάτος, 1979) για να βρουν τη γνήσια ψυχή του ελληνικού έθνους. Γνήσιος ελληνικός θεωρούνταν ο πολιτισμός των προαστικών κοινωνιών και πιο συγκεκριμένα, των κατοίκων της υπαίθρου, αφού αυτοί φέρονται ως οι μοναδικοί φορείς του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού (Τζάκης, 2002).

Τα ελληνικά λαϊκά δημιουργήματα αφορούν ουσιαστικά σε όλα εκείνα τα δημιουργήματα, που αποτελούν τον λαϊκό πολιτισμό και ειδικότερα στα διάφορα κτίσματα, στις θρησκευτικές παραδόσεις, τη γλώσσα, το ντύσιμο, τα δημοτικά τραγούδια, τα ήθη και έθιμα και οτιδήποτε άλλο έχει επιβιώσει από παλιότερες εποχές.

Η ελληνική λαϊκή παράδοση ανθεκτική μέχρι πρόσφατα, παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια ραγδαία υποχώρηση εξαιτίας της εισβολής των ευρωπαϊκών και κυρίως των αμερικανικών παγκοσμίων προτύπων ζωής και επικοινωνίας. Οι ραγδαίες αλλαγές συμπαρασύρουν, όπως οι καταγίδες, μαζί με τα ξεπερασμένα και τα υγιή στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού (Καμηλάκη-Πολυμέρου, 2008).

Τα τελευταία χρόνια όμως, σύγχρονοι καθοριστικοί παράγοντες, όπως τα ραγδαία εξελισσόμενα μέσα των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), η συνεχής διαδικασία της ενσωμάτωσης των λαών της ευρωπαϊκής ηπείρου στον νέο υπερεθνικό, πολυγλωσσικό και πολυπολιτισμικό οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(ΕΕ), η παγκοσμιοποίηση, που απαντάται σε πλήθος από τομείς και εκδηλώσεις της κοινωνίας, το «ανακάτεμα» των κοινωνικών τάξεων και τα εύκολα ταξίδια, ωθούν το ενδιαφέρον των λαογράφων σε εκφάνσεις του σύγχρονου πολιτισμού, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η δραστηριοποίησή τους σε ότι αφορά τον προσδιορισμό και την προώθηση της παράδοσης μέσα στο νέο αυτό σκηνικό που σκιαγραφείται (Αυδίκος, 2014· Μπενέκος, 2006· Λουκάτος, 1992).

1.3 Μορφές λαϊκής παράδοσης

Η «άγραφη εμπειρία» αυτή της ζωής εκφράζεται και βιώνεται καθημερινά μέσα από την επιστήμη, τα ήθη και τα έθιμα, τις συνήθειες και τη γλώσσα, την τέχνη και τη θρησκεία, τη μουσική και τον χορό και ιδιαιτέρως μέσα από τη συμπεριφορά του ανθρώπου στην καθημερινή του ζωή. Συνεπώς, είναι στενά συνδεδεμένη με πλήθος πολιτισμικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν ένα σημαντικό φάσμα της καθημερινότητας και των αναγκών του, τις ασχολίες του, ακόμη και την ίδια την ύπαρξή του (Τσαπακίδου, 2014).

Έτσι, με βάση τα επιμέρους στοιχεία και τον τομέα αναφοράς της η έννοια της παράδοσης αποκτά πολλές διαφορετικές διαστάσεις, που αφορούν: τη γλωσσική παράδοση, την πνευματική (ήθη, έθιμα, δημοτικό τραγούδι, παροιμίες, μυθολογία, κ.ά.), την οικιστική παράδοση (αρχιτεκτονικό πρότυπο, υλικά, κ.λπ.), την οικιακή οικονομία, τη λαϊκή οικοτεχνία, την ενδυματολογία, τους χορούς, τις τοπικές γιορτές, τα πανηγύρια κλπ. Επιπλέον, καλύπτει θέματα που αφορούν τον κύκλο της ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμος, θάνατος), αλλά και με τον λεγόμενο κύκλο του έτους, που συνδέεται με τις ασχολίες και τις δραστηριότητες των ανθρώπων και τις θρησκευτικές γιορτές στις τέσσερις εποχές του χρόνου (Αμπελιώτης κ.ά., 2016).

1.3.1 Προφορική και γραπτή παράδοση

Παράλληλα, με βάση τη μορφή εμφάνισης της διακρίνεται σε γραπτή και σε προφορική παράδοση. Η γραπτή είναι τα γραπτά κείμενα που έχουν κληροδοτηθεί από τους προγόνους -από τα αρχαία χρόνια έως και σήμερα- και μάλιστα ανάγεται σε μεγάλο βάθος χρόνου. Η προφορική παράδοση από την άλλη, αντιπροσωπεύει στοιχεία και πληροφορίες του πολιτισμού, που παραδίδονται από γενιά σε γενιά μέσω του προφορικού λόγου και είναι στενά συνδεδεμένη με την παραδοσιακή κοινωνία από την οποία έχει παραχθεί και στην οποία προσαρμόζεται. Αφορά σε όλους τους

τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και αποτυπώνει και μεταβιβάζει τις γνώσεις, τις πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες, αλλά και τη συλλογική μνήμη, που αφορούν τον υλικό βίο στα όρια της κοινότητας (UNESCO, 2020· Μερκούρης, 2009· Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008).

Στην περίπτωση της προφορικής παράδοσης η αυθεντικότητα του κειμένου βασίζεται αποκλειστικά στην ανθρώπινη μνήμη, στη μνήμη του διηγητή δηλαδή, με αποτέλεσμα πολλές φορές να υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες του ίδιου κειμένου. Είναι γεγονός πως η μεταβίβαση μέσω της προφορικής οδού συχνά συνεπάγεται πλήθος διαφοροποιήσεων και αλλοιώσεων του κειμένου σε σχέση με τη γραπτή παράδοση. Στη μνήμη λόγω σύγχυσης, παραδρομής ή και παρερμηνείας μπορεί να δημιουργηθούν «κενά», τα οποία ο διηγητής τα καλύπτει με δικές του προσωπικές προσμίξεις, προσθήκες ή και παραλληλισμούς με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διευκρινιστεί με ευκολία τι από το περιεχόμενο αποτελεί άμεση μαρτυρία και τι ακριβώς έχει προστεθεί εκ των υστέρων. Αντιθέτως, η γραπτή παράδοση αναγκάζει τον αντιγραφέα ή τον εκδότη του κειμένου να μην παρεκκλίνει από τη μορφή του κειμένου που μεταβιβάζεται (Calvet, 1995).

1.3.2 Λαϊκή και λόγια παράδοση

Η παράδοση επίσης, με βάση τους δημιουργούς της μπορεί να διακριθεί σε λόγια και λαϊκή. Στην περίπτωση που μια προσπάθεια ξεκινά από έναν ανώνυμο δημιουργό και στη συνέχεια εμπλουτίζεται από τις εμπειρίες της κοινωνικής ομάδας τότε αφορά στην λαϊκή παράδοση και τον λαϊκό πολιτισμό, ενώ όταν η παράδοση εμπεριέχει στοιχεία που έχουν δημιουργηθεί από έναν εμπνευσμένο, επώνυμο δημιουργό και τις δικές του προσωπικές εμπειρίες, τότε αναφέρεται στην λόγια παράδοση. Η λόγια παράδοση συνεπώς, όπως επισημαίνεται από τον Αυδίκο (1997), αποτελεί προϊόν των μορφωμένων ανθρώπων, των ανθρώπων της γνώσης και του πνεύματος.

Τα πνευματικά δημιουργήματα όμως σε όλες τις μορφές της τέχνης, δεν μπορεί παρά να έχουν λαϊκή αφετηρία. Οι πρώτες πνευματικές δημιουργίες του ανθρώπου δεν ήταν λόγιας και πεπαιδευμένης προέλευσης. Αντιθέτως, ήταν αυθόρμητα δημιουργήματα χωρίς στόχους και ιδεολογία, αφού οι άνθρωποι ενδιαφέρονταν μόνο για τη γνησιότητα και αμεσότητα της έκφρασής τους και δε στόχευαν να διδάξουν ή να καθοδηγήσουν. Γι' αυτό και είναι σύνηθες οι λόγιοι να τα θεωρούν αφελή και αδόκιμα και προπαντός επικίνδυνα (Σκουρτέλης, 2014).

Όσον αφορά τη λόγια πνευματική δημιουργία, αυτή ορίζεται ως η προσπάθεια έρευνας, συστηματοποίησης και δημιουργίας κανόνων, τύπων και συμπερασμάτων πάνω στην πνευματική ζωή με πρωταρχικό στόχο την τιθάσευση των λαϊκών δημιουργημάτων. Όντας εκφραστές μιας νέας αυστηρής και καταπιεστικής κοινωνικής δομής ξέχωρης από το λαό, θίγονταν άμεσα από τον αυθορμητισμό της λαϊκής τέχνης. Άρα, η λόγια καταγραφή μύθων, θρύλων, παραδόσεων κ.λπ., που εξ ορισμού είχαν λαϊκή προέλευση, δεν στόχευε απλώς στην επιστημονική συλλογή τους. Είχε ως στόχο την μετάπλάσή τους, ώστε να συμβαδίσουν με τις ανάγκες της επίσημης θρησκείας και του κράτους. Η λόγια δημιουργία εξελίχθηκε και έδωσε αυτόνομα έργα υψηλής πνοής, επιστημονικά, αλλά και καλλιτεχνικά (Σκουρτέλης, 2014).

Προκύπτει συνεπώς ότι μεταξύ της λαϊκής και της λόγιας παράδοσης υφίστανται φυσικές διαφορές που αφορούν στη μορφή του δημιουργήματος που παράγουν, καθώς η πρώτη εξ αυτών εκφράζει το λαό στο σύνολό του, ενώ η δεύτερη εκφράζει το άτομο, που αποτελεί μονάδα αυτού του συνόλου (Αυδίκος, 1997). Παλαιότερα, στις αγροτικές κοινωνίες όπου όλα ερμηνεύονταν με βάση μύθους και δοξασίες κυριαρχούσε κυρίως η λαϊκή παράδοση, ενώ στη σύγχρονη εποχή όπου η επιστήμη εξελίσσεται και οι άνθρωποι αναζητούν πιο τεκμηριωμένες απαντήσεις επικρατέστερη είναι η λόγια παράδοση (Βογιατζόγλου κ.ά., 1986).

Πολύ συχνά όμως, η λαϊκή και η λόγια παράδοση αλληλεπιδρούν και αντλούν στοιχεία η μία από την άλλη, καθώς το κάθε είδος έχει να προσφέρει δικά του στοιχεία, τα οποία μπορεί να είναι χρήσιμα και αξιοποιήσιμα από το έτερο είδος (Βογιατζόγλου κ.ά., 1986). Η μεγαλύτερη απόδειξη σύνδεσης λόγιου και λαϊκού πολιτισμού υπήρξε η συλλογή των δημοτικών τραγουδιών, καθώς και η διάσωση «απομνημονευμάτων» λαϊκών αγωνιστών, μία προσπάθεια επιστημονικά ορθή, έστω και αν δεν απουσίασαν οι επεμβάσεις ή οι κατά το δοκούν ερμηνείες. Με τη σύνδεση αυτή δόθηκε σημαντική ώθηση στην πνευματική μας δημιουργία διότι δε θα υπήρχαν οι Σολωμός, Παλαμάς, Ελύτης, Κόντογλου, Τσαρούχης κ.ά. χωρίς την αυθεντική καταγραφή –για πρώτη φορά στην Ελληνική Ιστορία– του λαϊκού μας πολιτισμού (Σκουρτέλης, 2014).

1.4 Λαϊκός πολιτισμός

Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να γίνει αναφορά στον λαϊκό πολιτισμό, αφού η παράδοση και ο λαϊκός πολιτισμός έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους και η ύπαρξη του ενός προϋποθέτει την ύπαρξη του άλλου.

Ο παραδοσιακός ή αλλιώς λαϊκός πολιτισμός συνιστά έναν ευρύ όρο και αναφέρεται στο σύνολο των ενεργειών και εκδηλώσεων ενός λαού (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008). Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται *«στο σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών και επιτευγμάτων που κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά στο πέρασμα των χρόνων διαμορφώνοντας μια κοινή μνήμη-εικόνα για ένα σύνολο ατόμων και δημιουργώντας κατ' επέκταση το αίσθημα μιας κοινής αφετηρίας, κοινών αναφορών και βιωμάτων, παραπέμποντας σε μια πορεία σταθερής προόδου, κοινωνικής και οικονομικής»* (Μπιτσάνη, 2004:29). Περιλαμβάνει συνεπώς, την καθημερινή ζωή του λαού, τις ασχολίες του, τον τρόπο ψυχαγωγίας του, την κοσμοθεωρία του (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008).

Οι βάσεις για τον ορισμό της έννοιας του πολιτισμού τέθηκαν από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Edward Burnett Tylor (1871, όπως αναφ. στο Cuche, 2001:33) στα τέλη του 19ου αιώνα, ο οποίος τονίζοντας τον επίκτητο χαρακτήρα του όρισε τον πολιτισμό ως *«το σύνθετο όλον που περιλαμβάνει τη γνώση, τις πεποιθήσεις, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, τα έθιμα και τις άλλες ικανότητες ή συνήθειες που αποκτήθηκαν από τον άνθρωπο ως μέλος της κοινωνίας»*.

Ένας πιο σύγχρονος ορισμός της έννοιας «πολιτισμός» αποδόθηκε στην Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για την πολιτισμική ποικιλομορφία στο Παρίσι το 2001, σύμφωνα με τον οποίο *«πολιτισμός είναι το σύνολο των μοναδικών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών πτυχών που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα. Αυτό δεν περιλαμβάνει, μόνον την τέχνη και τη λογοτεχνία, αλλά επίσης και μορφές ζωής, τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, συστήματα αξιών, παραδόσεις και μορφές πίστης»* (όπως αναφ. στο Χατζηγεφραιμίδης, 2006:22). Από τους ορισμούς που παρατέθηκαν διαπιστώνεται ότι ο πολιτισμός επηρεάζει το σύνολο της ανθρώπινης δραστηριότητας, των ανθρώπινων σχέσεων και την κοινωνική ζωή, διαπλάθει την ταυτότητα του ατόμου, διαμορφώνει θεσμούς και αξίες και επιδρά ενισχυτικά ή κατευναστικά στην ανθρώπινη φύση.

Στον νεοελληνικό χώρο, ο όρος πολιτισμός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1804 από τον μεγάλο δάσκαλο του Γένους Αδαμάντιο Κοραή προς απόδοση του

γαλλικού όρου *civilisation* και σταδιακά καθιερώθηκε (Χατζηεφραιμίδης, 2006). Στις ευρωπαϊκές γλώσσες, αντίστοιχες με την αρχαία ελληνική σημασία του όρου πολιτισμός από το «πολίτης», οι οποίες εμπερικλείουν στη σημασία τους τη διακυβέρνηση του κράτους και τα πολιτικά πράγματα, είναι οι λέξεις *civilisation*, *civilization*, *civilta*, που χρησιμοποιούνταν ήδη από τον 16ο αιώνα (Δημαράς, 1977) και συνυπήρχαν με τους επίσης λατινογενείς όρους *cultura*, *culture*, *kultur*. Οι λατινικές αυτές λέξεις, αρχικά αναφερόμενες στην έννοια της καλλιέργειας της γης και έπειτα (μεταξύ 16ου και 19ου αιώνα) στην ευρύτερη καλλιέργεια του ανθρώπου, υιοθετήθηκαν με τη μεταφορική σημασία τους από όλους σχεδόν τους λαούς. Στην ελληνική γλώσσα, η έννοια του πολιτισμού εκφράζεται κυρίως με τους όρους παιδεία, μόρφωση, καλλιέργεια, αλλά επικράτησε ο νεολογισμός *κουλτούρα* (Ράπτης, 2012).

Όπως προκύπτει από όσα παρατέθηκαν κάθε πολιτισμός έχει στενή συνάφεια με την κοινωνία στην οποία αναπτύσσεται, αντλεί από την κοσμοθεωρία της και καθώς αποτελεί το σύνολο των δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων των ανθρώπων σε αυτήν συνιστά μια δυναμική λειτουργία, που διακρίνεται τόσο για τον δημιουργικό όσο και για τον πνευματικό της χαρακτήρα (Χατζηεφραιμίδης, 2006).

Ο λαϊκός πολιτισμός (λαϊκό θεωρείται οτιδήποτε δημιουργείται σε πρωτογενές επίπεδο από τον λαό), μπορεί να λάβει διάφορες μορφές έκφρασης και μέσα από αυτές να αποτυπώσει την εικόνα, που έχει διαμορφώσει για τον εαυτό της μια κοινωνική ομάδα είτε είναι τοπική είτε εθνική, αποκαλύπτοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής, της ψυχοσύνθεσης, της ιδιοσυγκρασίας και της εθνικής της φυσιογνωμίας. Κατά αυτόν τον τρόπο εναποδίδεται και αναμορφώνεται στη διάρκεια των αιώνων μέσα από τη δημιουργική δράση των λαϊκών καλλιτεχνών. Λειτουργεί, κατά συνέπεια, ως ένα σύστημα που υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές και τροποποιήσεις, ως ένας ζωντανός οργανισμός, ο οποίος διακρίνεται για τη συνεχή εξέλιξή του (Μπενέκος, 2006· Τυροβολά, 1999) .

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αποσαφηνιστούν και τα κριτήρια με τα οποία οι εκδηλώσεις λαϊκού πολιτισμού διακρίνονται από τις αντίστοιχες εκδηλώσεις του λεγόμενου σύγχρονου πολιτισμού. Ο Νικόλαος Πολίτης, Καθηγητής της ελληνικής Αρχαιολογίας και Μυθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, χρησιμοποιώντας ως κριτήριο την καταγωγή των εκδηλώσεων, τις κατέταξε σε τρεις κατηγορίες:

- Σε εκδηλώσεις των οποίων η αφετηρία δεν είναι εμφανής, ούτε προέρχονται από την παρέμβαση κάποιου σπουδαίου ανθρώπου και δεν επηρεάζονται από την ανατροφή και τη μόρφωση
- Σε εκδηλώσεις, που αποτελούν μεταβολή ή παραφθορά παλαιότερων εκδηλώσεων του βίου ή επακόλουθο κάποιας προηγηθείσας κοινωνικής κατάστασης
- Σε εκδηλώσεις, των οποίων η προέλευση δεν είναι απευθείας από την παράδοση, αλλά έχουν αφομοιωθεί και είναι στενά συνδεδεμένες με τις εκδηλώσεις της παράδοσης (Κυριακίδου-Νέστορος, 1989).

Στην πρώτη κατηγορία, το κριτήριο της καταγωγής χρησιμοποιήθηκε όπως είχε διατυπωθεί από τον Γερμανό φιλόλογο, θρησκευολόγο και λαογράφο Albrecht Dieterich. Στη δεύτερη κατηγορία σχετίζεται με τη θεωρία των επιβιωμάτων, που διατυπώθηκε από τον Άγγλο ανθρωπολόγο Edward Tylor και σύμφωνα με την οποία, τα παράλογα και ακατανόητα στοιχεία που υφίστανται στον σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό αποτελούν υπολείμματα του προγενέστερου λαϊκού βίου, στα πλαίσια του οποίου θεωρούνταν λογικά. Αν και τα στοιχεία αυτά διατηρήθηκαν, δεν κατάφεραν να προσαρμοστούν στο σημερινό πολιτισμό, με αποτέλεσμα να φαντάζουν παράταιρα. Αυτά τα επιβιώματα ο Νικόλαος Πολίτης τα ονομάζει «εγκαταλείμματα». Υπερβαίνει όμως, τη θεωρία του Tylor, καθώς τα αντιμετωπίζει σαν ζωντανά στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού. Ενώ στην τρίτη κατηγορία ο Πολίτης αποδεσμεύει τη λαογραφία από τη στατικότητα, διότι αναγνωρίζει και τη σύγχρονη λαϊκή δημιουργία, υπό την προϋπόθεση αυτές οι εκδηλώσεις έχουν αφομοιωθεί από την παράδοση (Κυριακίδου-Νέστορος, 1975).

Με βάση τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά του ο λαϊκός πολιτισμός είναι γεγονός ότι συνδέεται με την επιστήμη της Λαογραφίας και ως εκ τούτου μια προσπάθεια οριοθέτησης της Λαογραφίας είναι σημαντική.

1.5 Λαογραφία

Η επιστήμη που μελετά και αξιολογεί όλες τις πτυχές του λαϊκού πολιτισμού είναι η Λαογραφία, η οποία επιδιώκει όχι μόνο τη «συλλογή λαογραφικού υλικού», αλλά ταυτόχρονα, και τη συναισθηματική και λογοτεχνική παρουσίαση του λαογραφικού αυτού υλικού (Κυριακίδου-Νέστορος, 1975). Ένας στοιχειώδης ορισμός της Λαογραφίας που παρατίθεται από τον Λουκάτο (1992:21) αναφέρει: «*Λαογραφία*

γενικά είναι η επιστήμη που παρακολουθεί και ερμηνεύει τις εκδηλώσεις της ζωής του λαού, πνευματικές, ψυχικές και (καλλι)τεχνικές, αυτές που αποτελούν τον πολιτισμό του ίδιου του λαού και του έθνους». Λαογραφία όμως, αποτελεί και η εθνική «ανάγκη να περισωθεί και να επιβιώσει η εθνική μας παράδοση. Λαογραφία είναι η με πολλά θαυμαστικά παρουσίαση των έργων της λαϊκής μας τέχνης, της λαϊκής μουσικής και των λαϊκών χορών, ακόμα και η οργάνωση τελετών με εθνικές ενδυμασίες» (Κυριακίδου-Νέστορος, 1975:59). Φαίνεται λοιπόν ότι το έθνος και ο λαός στην πρωταρχική μορφή των εκδηλώσεων της ζωής του λαού, μπορεί να αλληλοσυμπληρώνονται ή και να συνταυτίζονται, όχι όμως πλήρως και πάντοτε, διότι ο λαός αποτελεί πάντα τη βασική πηγή από όπου το έθνος αντλεί τα στοιχεία της πνευματικής και πολιτιστικής ιδιομορφίας του (Λουκάτος, 1992), αλλά και αυτά της συγγένειας, της ανοχής και της συνύπαρξης (Μπάρκας, 2015).

Ο Νικόλαος Πολίτης (1852-1921), ο ιδρυτής της Λαογραφίας καθορίζοντας τα όρια της επιστήμης αυτής το 1884 (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008) διατύπωσε τον εξής ορισμό: «*Η Λαογραφία εξετάζει τας κατά παράδοσιν δια λόγων, πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού*»² (Μπάρκας, 2015) και με το κριτήριο της καταγωγής που χρησιμοποίησε, ξεκαθάρισε το είδος των εκδηλώσεων που θεωρούνται γνήσια λαογραφικές.

Εντούτοις όμως, ο ορισμός του Πολίτη δεν διαφωτίζει σχετικά με το χαρακτήρα των εκδηλώσεων. Το έργο αυτό ανέλαβε στη συνέχεια ο μαθητής του ο Στίλπων Κυριακίδης, ο οποίος αντιπαραθέσε τον λαϊκό βίο με τον «ανώτερο», στηριζόμενος στα χαρακτηριστικά που όρισε ο Αριστοτέλης και προέβαλλε τη διαρκή πάλη ανάμεσα στο παραδοσιακό, που αφορά τους «πολλούς» και στο νεωτερικό, που αφορά τους «ολίγους». Έτσι, ο Κυριακίδης καθόρισε τα χαρακτηριστικά του λαϊκού πολιτισμού ως εξής:

1. «το κατά παράδοσιν (πάτριον)
2. το ομαδικόν (δημοτικόν)
3. το αυθόρμητον (αναπόδεικτος δόξα)³»

στα οποία αντιπαραθέσε:

² Διάγραμμα θεμάτων, περιοδικό Λαογραφία, Α' Τόμος, σσ.8-12, 1909

Α'. Τα μνημεία του λόγου: Άσματα, επωδαί, ανιγήματα, ευχαί, κτλ. παροιμίας, μύθοι, εντράπελοι διηγήσεις, παραμύθια, παραδόσεις, γλώσσα.

Β'. Αι κατά παράδοσιν πράξεις ή ενέργειαι του λαού: Οίκος, τροφή, ενδύματα, κοινωνική οργάνωσις, το παιδίον, γαμήλια έθιμα, έθιμα κατά την τελευτήν, βίοι –γεωργικός, ποιμενικός, ναυτικός κτλ. - δίκαιον, λατρεία, δημόδης φιλοσοφία, δημόδης ιατρική, μαντική, αστρολογία, μαγεία, μαγεικαί και δεισιδαιμόνες συνήθια, παιδιαί και αθλητικά αγωνίσματα, χοροί, μουσική και όργανα, καλλιτεχνία.

³ Εντός των παρενθέσεων βρίσκονται οι όροι που χρησιμοποιήθηκαν από τον Αριστοτέλη

1. «το νεωτεροποιόν
2. το ατομικόν
3. το ορθολογικόν» (Κυριακίδου-Νέστορος, 1989:64),

τα οποία αποτελούν τα χαρακτηριστικά του ανώτερου ή αλλιώς αστικού πολιτισμού.

Ο κατά παράδοσιν/πάτριος χαρακτήρας στην περίπτωση αυτή δεν αναφέρεται στην καταγωγή, αλλά στη μορφή των εκδηλώσεων, που έχουν τύπο της λαϊκής δημιουργίας, ανεξάρτητα από το αν προέρχονται από προγενέστερη περίοδο πολιτισμού ή αποτελούν σύγχρονα δημιουργήματα. Το στοιχείο που προκύπτει είναι η συνεχής πάλη ανάμεσα στο παλιό και το νεωτερικό, γεγονός που καθιστά το παραδοσιακό ζωτικό και όχι αδρανές ή στατικό (Κυριακίδου-Νέστορος, 1989).

Ο χαρακτήρας «ομαδικόν», αναφέρεται στον τρόπο που δημιουργήθηκαν τα λαογραφικά φαινόμενα. Ο Κυριακίδης φαίνεται να συμφωνεί με το δάσκαλό τον Πολίτη αναφορικά με τον μηχανισμό αυτό. Φυσικά λαμβάνεται υπόψη ότι, ο δημιουργός τους είναι ένας/άτομο, ο οποίος όμως, βρίσκεται στο ίδιο διανοητικό επίπεδο με τους «πολλούς» με αποτέλεσμα τα δημιουργήματά του να αφομοιώνονται αμέσως από την ομάδα, αφού δημιουργούνται σύμφωνα με τις ανάγκες και τα πρότυπά της (Πολίτης, 1920, όπως αναφ. στο Κυριακίδου-Νέστορος, 1989).

Το δε «αυθόρμητον», ο τρίτος χαρακτήρας του λαϊκού πολιτισμού, αφορά την πηγή των φαινομένων, αφού αυθόρμητο θεωρείται αυτό που πηγάζει απευθείας από την ανθρώπινη ψυχή, εν αντιθέσει με το ορθολογικό, που αποτελεί προϊόν λογικής επεξεργασίας και βασίζεται στην αιτιώδη σχέση των πραγμάτων (Κυριακίδου-Νέστορος, 1989).

Η μελέτη του λαϊκού ανθρώπου και του πολιτισμού του δεν αφορά, βέβαια μόνο την παρατήρηση και καταγραφή των λαογραφικών εκδηλώσεών του, δηλαδή τη συλλογή του λαογραφικού υλικού. Το σημαντικότερο είναι να γίνει η ερμηνεία του υλικού αυτού με ακρίβεια, σαφήνεια και κατά το δυνατόν αντικειμενικότητα (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008). Αυτό αποτελεί και το κύριο επιστημονικό έργο της Λαογραφίας, η οποία διερευνά, ταξινομεί και καταγράφει όλα αυτά, που «πράττουν» ή «λέγουν» οι λαοί σε συλλογικό επίπεδο, ενώ παράλληλα, μελετά τους πολιτισμούς των λαών. Υπό την έννοια αυτή ο ρόλος της θεωρείται αστείρευτος και αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς των ανθρωπολογικών επιστημών, διότι συμβάλλει με θετικό τρόπο στην προσπάθεια να κατανοηθούν οι λαοί και οι άνθρωποι, καθώς και οι πολιτιστικές ρίζες του παρελθόντος και να διασφαλίζει την ιστορική συνέχεια (Μερακλής, 2012).

1.5.1 Τα θέματα της Ελληνική Λαογραφίας

Το περιεχόμενο του λαϊκού/παραδοσιακού πολιτισμού γίνεται πιο σαφές από τον τρόπο που ταξινομείται η λαογραφική ύλη, η οποία -όπως γίνεται εμφανές- διαιρείται γενικά σε υλικό πολιτισμό από την μία και σε κοινωνικό και πνευματικό πολιτισμό από την άλλη.

Συγκεκριμένα, ο Νικόλαος Πολίτης (1909), διέκρινε τα λαογραφικά θέματα σε δυο μεγάλες κατηγορίες: «Μνημεία του λόγου του ελληνικού λαού» (=υλικός πολιτισμός) και σε «Κατά παράδοσιν πράξεις και ενέργειες του ελληνικού λαού» (=κοινωνικός και πνευματικός πολιτισμός) (Λουκάτος, 1992).

Ο Στίλπων Κυριακίδης στη συνέχεια, προχώρησε στη διάκριση τριών κατηγοριών εκδηλώσεων: τις φυσικές, τις πνευματικές και τις κοινωνικές εκδηλώσεις του λαού, τις οποίες δεν θεώρησε αυτοτελείς διότι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και τις περισσότερες φορές είναι εμφανές ότι συγχέονται μεταξύ τους.

Αυτή η κατηγοριοποίηση μετέπειτα διαφοροποιήθηκε από τον Γεώργιο Μέγα σε: υλικό βίο και τέχνη του λαού (οικισμός, κατοικία, ενδυμασία, διατροφή, ασχολίες κλπ.), πνευματικό βίο (λαϊκή κοσμοθεωρία, μουσική, ποίηση-τραγούδια, παραμύθια, τέχνη κ.ά.) και κοινωνικό βίο του λαού (κοινωνική οργάνωση, οικογένεια, ο κύκλος της ζωής κλπ.) παρέχοντας και ανάλογο διάγραμμα με παραδείγματα (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008). Παρόμοιες ήταν και οι απόψεις που ακολούθησε ο Γεώργιος Σπυριδάκης, ενώ ο Μιχάλης Μερακλής πρότεινε μια νέα διάκριση, σε: κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα και τέχνη (Βαρβούνης, 1993).

Το επικρατέστερο -και πλησιέστερο στον Νικόλαο Πολίτη- διάγραμμα λαογραφικών θεμάτων παρέχεται από τον Δημήτριο Λουκάτο (1992), ο οποίος ακολουθεί μεν τον παραδοσιακό άξονα του Πολίτη (καθώς τα ανθρώπινα και λαογραφικά είναι τα ίδια ανά τους αιώνες), δεν ακολουθεί όμως τη σειρά και την ορολογία του.

Το πρώτο μέρος, που ο Λουκάτος (1992) χαρακτηρίζει και ως Φιλολογική Λαογραφία περιλαμβάνει τις εξής υποκατηγορίες:

- *Δημοτικά τραγούδια*
- *Ξόρκια ή Επωδές*
- *Ευχές και Κατάρες*
- *Αινίγματα*
- *Παροιμίες*
- *Μύθοι*

- *Ευτράπελες διηγήσεις ή Αστειολογήματα*
- *Παραμύθια*
- *Παραδόσεις*
- *Λαογραφικές λέξεις και ονόματα* (Λουκάτος, 1992:12).

Το δεύτερο μέρος που αφορά τις πράξεις και τις ενέργειες του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού και αναφέρεται και ως Εθιμική Λαογραφία περιλαμβάνει τις εξής πιο ευρείες υποκατηγορίες:

- *Βιοτικά και καλλιτεχνικά θέματα της λαϊκής ζωής*

που αφορούν την κατοικία, την τροφή και την πόση, τα υφαντά-κεντήματα του σπιτιού, την ενδυμασία, τη λαϊκή βιοτεχνία και τέχνη και τις ασχολίες του λαού (επαγγέλματα).

- *Κοινωνική και παραδοσιακή ζωή*

που αφορούν την κοινωνική οργάνωση, την οικογενειακή οργάνωση και τις συγγενικές σχέσεις, το λαϊκό δίκαιο, την επαγγελματική οργάνωση και τις εργασιακές σχέσεις και τους τρόπους κοινωνικής ψυχαγωγίας.

- *Οι τρεις σταθμοί της ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμος, θάνατος)*

όπου αναφέρονται τα έθιμα του τοκετού και τα λαογραφικά της παιδικής ηλικίας, τα έθιμα του γάμου και τα έθιμα του θανάτου.

- *Φυσικές και μεταφυσικές αναζητήσεις*

που αφορούν τη φυσική παρατήρηση (μετεωρολογία, αστρολογία, θεραπευτική), τις μεταφυσικές ανησυχίες (δαισιδαιμονίες και προλήψεις, μαντική, μαγεία) και λαϊκή φιλοσοφία και ηθική (κοσμοθεωρία, αντιμεταφυσική αλληλεγγύη, ηθικές κοινωνικές αντιλήψεις).

- *Τα λατρευτικά λαϊκά βιώματα*

όπου αναφέρονται οι θρησκευτικές και παγανιστικές αντιλήψεις και η ειδική εθιμική λατρεία σε σχέση με τον κύκλο του έτους και την καρποφορία της γης (Λουκάτος, 1992:12-13).

1.6 Λαϊκή τέχνη

Ο λαϊκός πολιτισμός αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες σε όλες τις εποχές. Οι μύθοι, οι παραδόσεις, τα παραμύθια, αλλά και οι απλές δοξασίες του λαού παρείχαν σε γλύπτες, ζωγράφους, αρχιτέκτονες και κάθε είδους τεχνίτες, σωρεία μοτίβων και σκηνών (Μπενέκος, 2006). Έτσι, ο πολιτισμός έλαβε και λαμβάνει

διάφορες μορφές εικαστικής έκφρασης και τέχνης, από καθημερινούς μάλιστα ανθρώπους, οι οποίοι δημιούργησαν και δημιουργούν αριστουργήματα, έστω και αν δε διαθέτουν παιδεία ή πνευματική καλλιέργεια (Αμπελιώτης κ.ά., 2006).

Η λαϊκή τέχνη αποτελεί συνέχεια πρωτίστως της αρχαιοελληνικής και στη συνέχεια της βυζαντινής τέχνης. Τα έργα της ξεκινούν, όπως τονίζει η Ζώρα (1995:14) *«από την αιώνια ανάγκη της ανθρώπινης ψυχής να διαμορφώσει αισθητικά τα πράγματα που αγγίζει και χρησιμοποιεί, μένουν δεμένα με την αναγκαιότητα και την πρακτική σκοπιμότητα της καθημερινής ζωής και έχουν τα βασικά γνωρίσματα όλων των εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού: συντηρητικότητα, ομαδική έκφραση, μαγικο-θρησκευτική αντίληψη του κόσμου και ανωνυμία, - εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις-, είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της»*.

Η λαϊκή τέχνη δεν αποτελεί ένα τυχαίο δημιούργημα το οποίο είναι ανεξάρτητο από τον χώρο, τον χρόνο και τα βιώματα του δημιουργού του. Αντιθέτως, στηρίζεται στις πιο μικρές λεπτομέρειές της ζωής του καλλιτέχνη, στη γνώση του σχετικά με το αντικείμενο και από τον χώρο, στον οποίο μεγάλωσε και έλαβε όλες εκείνες τις πληροφορίες, που μετέπειτα τις προσάρμοσε αισθητικά. Σύμφωνα με τον Μπενέκο (2004:40) *«Η τέχνη περικλύει βιώματα από τη λαϊκή βιοφιλοσοφία, τη λαϊκή πίστη και πολλά λαογραφικά στοιχεία, τα οποία λανθάνουν εκεί, συνυπάρχουν δηλαδή με το όλο έργο, τα οποία ερμηνεύονται πληρέστερα και κατανοούνται αν ακολουθήσει και λαογραφικός τους σχολιασμός»*.

Η λαϊκή καλλιτεχνική δημιουργία είναι έκδηλη στην παραγωγή της χειροτεχνίας και της διακοσμητικής, όπως εκφράζεται μέσα από τη ζωγραφική, την ξυλογλυπτική, τη λιθογλυπτική, την κεντητική, την υφαντική, την αργυροχρυσοχοΐα, τη μεταλλοτεχνία, την κεραμική και άλλες τέχνες. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις καθημερινές πρακτικές ανάγκες, αλλά και με τις αντιλήψεις του απλού λαού για τη ζωή και τον κόσμο και χαρακτηρίζονται από όλα τα βασικά γνωρίσματα όλων των εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού: την επανάληψη των διακοσμητικών σχεδίων, την ομαδική έκφραση και την ανωνυμία φυσικά (Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές, 2008).

Η ανωνυμία αυτή βέβαια είναι πλασματική, καθόσον κάθε δημιούργημα έχει τον δικό του δημιουργό, τον λαϊκό καλλιτέχνη που με τις δεξιότητές του όμως, εκφράζει το πνεύμα της κοινότητας στην οποία ανήκει, της εποχής που ζει και εξελίσσεται και τις προσωπικές του αντιλήψεις. Ο λαϊκός καλλιτέχνης δημιουργεί μέσα από τη δύναμη της παράδοσης και της ομάδας στην οποία ανήκει, ακολουθεί τις τάσεις που έχουν διαμορφωθεί πολύ καιρό πριν στον συγκεκριμένο χώρο, βάζοντας όμως, την

προσωπική του σφραγίδα στα καλλιτεχνικά δημιουργήματά του. Πολύ συχνά οι προσωπική καλλιτεχνική ευαισθησία του δημιουργού άφηνε τα ίχνη της ανεξίτηλα στο δημιούργημα με αποτέλεσμα τη μοναδικότητα του έργου λαϊκής έμπνευσης και δημιουργίας.

Όσον αφορά τη διακόσμηση, μεγάλη είναι η ποικιλία των προτύπων και των σχεδίων που παριστάνονται στα έργα λαϊκής τέχνης. Μπορεί να είναι γεωμετρικά σχέδια, μπορεί ν' αναπαρίστανται σκηνές από την καθημερινή ζωή (γάμος, χορός, κυνήγι) και κάποιες άλλες φορές να έχουν συμβολικό ή μαγικό χαρακτήρα (φίδι, σταυρός, γλάστρα, πετεινός κ.ά.). Όμως, υπάρχουν και θέματα, τα οποία προέρχονται από τον αρχαίο ή τον βυζαντινό κόσμο, όπως η γοργόνα, ο δικέφαλος αετός (Αμπελιώτης κ.ά., 2006).

Αλλά με το πέρασμα των χρόνων, όπως επισημαίνουν οι Καμηλάκη-Πολυμέρου & Καραμανές (2008), η δυνατότητα που παρέχονταν για αντιγραφή προτύπων και σχεδίων, οδήγησε στον περιορισμό της δημιουργικής φαντασίας των καλλιτεχνών με αποτέλεσμα να καθιερώνονται προκαθορισμένα πρότυπα (μοτίβα), τα οποία ν' ανταποκρίνονται σε κωδικοποιημένα προϊόντα χειροτεχνίας με τοπικό χαρακτήρα. Έτσι, τα λαϊκά καλλιτεχνικά δημιουργήματα σήμερα, συνήθως διακρίνονται από επανάληψη σχεδίων και αποκτούν χαρακτήρα μουσειακό και ιστορικό. Εξάιρεση φαίνεται ν' αποτελούν μόνο οι εκκλησιαστικές τέχνες: η ξυλογλυπτική, η κεντητική, η μαρμαροτεχνία και η αργυροχρυσοχοΐα, οι οποίες εξακολουθούν να εξυπηρετούν την αρχική λειτουργική τους αποστολή. Το μεγαλύτερο μέρος των έργων της λαϊκής τέχνης σήμερα «φιλοξενείται» σε μουσεία, σε ιδιωτικές συλλογές ή διασώζεται σε κατοικίες, ως διακοσμητικά πλέον στοιχεία, ξεκομμένα από το αρχικό περιβάλλον και την αποστολή για την οποία δημιουργήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 Ορισμοί – Εννοιολογική προσέγγιση

Ετυμολογικά, η λέξη «μύθος» προέρχεται από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα «mu» (=επιφώνημα πεισμένου πόνου), από την οποία προέρχεται και η λέξη «μυείν». Κατά τον Hommel (1955, όπως αναφ. στο Κοντάκος, 2011) όμως, υπάρχουν κι άλλες ετυμολογικές θέσεις, όπως αυτή του Meinhard-Paeslak που συνδέει τη λέξη «μύθος» με τη ρίζα «meuth» (=μνήμη, μνημονεύω), αλλά και με τη σλαβική ρίζα «mysly» (=σκέψη). Σε αυτή τη συσχέτιση, σύμφωνα με την Ilse von Lowenclau, βασίζεται η εξέλιξη του όρου «μύθος», ο οποίος ενώ αρχικά είχε τη σημασία «σκέπτομαι», μετέπειτα πήρε τη σημασία «η εκπεφρασμένη λέξη», που ανταποκρίνεται στην εξέλιξη του νοηματικού περιεχομένου του ρήματος «φράζεσθαι», το οποίο με αφετηρία το «διανοούμαι, σκέπτομαι, νομίζω, θυμάμαι» κατέληξε σήμερα στη σημασία «λέγω, εκφράζομαι» (Κοντάκος, 2011).

Για άλλους μελετητές όμως, ο όρος «μύθος» έχει ελληνική προέλευση. Σύμφωνα με τον Graf από την ετυμολογία της λέξης, προκύπτει ότι για τους πρώτους Έλληνες ο μύθος ήταν «λόγος» ή «ιστορία» και συνώνυμος των όρων λόγος και έπος. Ως λέξη με στενότερη έννοια άρχισε να χρησιμοποιείται όταν οι παραδοσιακές ιστορίες άρχισαν να τίθενται υπό αμφισβήτηση. Ο Ηρόδοτος, ο οποίος έγραψε κατά την περίοδο του σοφιστικού διαφωτισμού, υπήρξε ο πρώτος που τη χρησιμοποίησε αποδίδοντας σε αυτήν την έννοια της «απίθανης ιστορίας» (B 23, 1 και B 45, 1), ενώ ο Θουκυδίδης προέβη στο διαχωρισμό της δικής του ιστορίας από το «μυθώδες», όπως χαρακτήριζε την απλή αφήγηση ιστοριών (A 22, 4). Ο δε Πλάτωνας στην προσπάθεια να διαφοροποιήσει την τεχνική της διαλεκτικής του με σαφέστερα καθορισμένες έννοιες, αντιδιέστειλε την έννοια «λόγου», τις προτάσεις δηλαδή που αποδεικνύονταν με τη βοήθεια της διαλεκτικής, προς την έννοια «μύθου», που κατά την άποψή του συνήθως ήταν ψευδείς. Στον Πλάτωνα επίσης, ανιχνεύεται και η σημασία που έχει ο μύθος σήμερα: κάτι στο οποίο πιστεύουν όλοι, όμως είναι ψευδές (Graf, 2012).

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες για το τι είναι ο μύθος και θα μπορούσε κάποιος να πει πως υπάρχουν τόσοι ορισμοί όσες είναι και οι προσπάθειες ερμηνείας του. *«Υπάρχουν όροι, των οποίων η υποβλητική δύναμη είναι ένδειξη μιας*

δήθεν νοηματικής πληρότητας, στην οποία χρωστούν σημασιολογική δημοτικότητα. Σ' αυτούς συγκαταλέγεται ο "Μύθος"» (Plumpe, 1976:236).

Για τον Kirk δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός για τον μύθο, καθώς όλοι οι μύθοι δεν είναι ίδιοι και ως εκ τούτου είναι αδύνατο να υπάρχει μια παγκόσμια εξήγηση όσον αφορά την ουσία και τον σκοπό σε καθένα από αυτούς. Ο Kirk ως μύθο αποδέχεται τις «παραδοσιακές ιστορίες», υποδηλώνοντας ότι κάθε άλλο στοιχείο που φαίνεται να ορίζει τον μύθο δεν αποτελεί ειδοποιό στοιχείο του, αλλά μόνο ένα γνώρισμα που του αποδίδεται από μια συγκεκριμένη ερμηνευτική σχολή. Στις «παραδοσιακές ιστορίες» σύμφωνα με τον ίδιο, δεν περιλαμβάνονται όλες οι ιστορίες, διότι κάποιες αποτελούν ιστορικά συμβάντα. Για να είναι μια παραδοσιακή ιστορία μύθος, θα πρέπει να έχει τα χαρακτηριστικά της φαντασίας, του βάθους και του προσανατολισμού σε έναν άλλον κόσμο. Εντέλει, ο Kirk αποδέχεται μόνο τον γενικό ορισμό: *«Οι μύθοι είναι παραδοσιακές αφηγήσεις»* (Κοντάκος, 2011:34).

Από τον Walter Burkert ο μύθος ορίζεται ως *«ένα παραδοσιακό παραμύθι με δευτερεύουσα, μερική αναφορά σε κάτι που έχει συλλογική σπουδαιότητα»*. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτόν, ο μύθος αποτελεί παραδοσιακό είδος, και συνεπώς η μετάδοσή του είναι πάντοτε προφορική και ρευστή, προϋποθέτει δε μια κοινότητα που να διαθέτει ανεπτυγμένη συλλογική μνήμη και ν' αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως μια ολότητα (Burkert, 1993:50).

Στην ελληνική λαογραφία ο μύθος αποτελεί *«μικρή αλληγορική διήγηση, από τον κόσμο των ζώων ή των ανθρώπων, που θέλει να διδάξει κάτι»* (Λουκάτος, 1992:130). Η μικρή αυτή αλληγορική διήγηση, που κάποιες φορές μπορεί να ήταν και φανταστική ήταν πάντα πιστευτή από τον λαό, όπως η παράδοση, και στόχευε να διδάξει και να παραδειγματίσει την κοινωνία. Ενώ αρχικά οι μύθοι κάλυψαν τη ζωή των θεών στη συνέχεια, κατεύθυναν την κοινωνική οργάνωση των λαών, καταλήγοντας να χρησιμοποιούνται από την σύγχρονη ανθρωπολογία και κοινωνιολογία με την ευρύτερη έννοια του ψυχικού υποστρώματος του πολιτισμού ή ενός συστήματος αξιών *«που κατευθύνει και τεχνητά τους πολιτισμούς»* (Λουκάτος, 1992:130).

Διαπιστώνεται από την παράθεση των παραπάνω ορισμών μια εμφανής δυσκολία για μια γενικά αποδεκτή πρόταση. Ωστόσο, οι ερευνητές και οι κριτικοί του μύθου φαίνεται να συμφωνούν στο σημείο ότι ο μύθος είναι ένα είδος αφήγησης.

2.2 Ερμηνευτικές προεκτάσεις του μύθου

Ο πιο κοινότυπος και λιγότερο αμφιλεγόμενος ορισμός είναι αυτός του Kirk: «Οι μύθοι είναι παραδοσιακές ιστορίες», που είναι και επικρατέστερος (Graf, 2012). Αναλύοντας τον ορισμό αυτόν, γίνεται εμφανές ότι ο όρος «ιστορία» υποδηλώνει μια αφήγηση με δομή και κλιμάκωση της δράσης, ενώ ο όρος «παραδοσιακή» υπονοεί ότι ο μύθος δεν είναι παλαιός ή αρχέγονος⁴, αλλά ότι πλάθεται σε μια συγκεκριμένη παραδοσιακή κοινωνία και συγκεντρώνει τα αναγκαία εκείνα στοιχεία που τον καθιστούν κτήμα της: δεν αποδίδεται σε έναν δημιουργό, αλλά παραδίδεται μέσω της κοινότητας. Ο δημιουργός αφηγείται δημόσια έναν μύθο και η κοινότητα τον επιδοκιμάζει ή τον αποδοκιμάζει. Μόνο ο μύθος που επιδοκιμάζεται μεταδίδεται στην κοινότητα και αποτελεί κληρονομιά για τις μετέπειτα γενιές. Κατά συνέπεια, για την παράδοση ενός μύθου καθοριστικής σημασίας είναι η επιδοκιμασία της κοινότητας μέσα στα όρια της οποίας λειτουργεί δεσμευτικά και διαιωνίζεται διότι εκφράζει τις αξίες και τους θεσμούς της (Graf, 2012· Καρακάντζα, 2004).

Όμως, δεν μπορεί να γίνει μύθος κάθε ιστορία μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, καθώς κάποιες από αυτές μπορεί να παραμείνουν ως θρύλοι ή παραμύθια. Για να γίνει μια ιστορία μύθος θα πρέπει να παρουσιάζει αφηγηματική δομή που να ελκύει τον ακροατή και να αναφέρεται στις συνθήκες ζωής της παραδοσιακής κοινωνίας από την οποία προέρχεται (Καρακάντζα, 2004).

Ο Fritz Graf (2012) μάλιστα, ως κύριο ειδοποιό στοιχείο του μύθου προσδιορίζει την πολιτισμική σχετικότητα. Με βάση αυτήν, ο μύθος αποκτά νόημα μόνο στα όρια μιας συγκεκριμένης κοινωνίας που είναι ορισμένη τοπικά και χρονικά, διότι αναφέρεται στην καταγωγή, τη θεσμοθέτηση και την λειτουργία της κοινωνίας αυτής. Εάν και όταν συμβεί οι κοινωνικές συνθήκες να διαφοροποιηθούν τότε κρίνεται ότι θα πρέπει να διαφοροποιηθεί και ο μύθος προκειμένου να επιβιώσει (Καρακάντζα, 2004).

Η ικανότητα του μύθου να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της κοινωνίας είναι το κριτήριο της ζωτικότητάς του. Οι διαρκείς μεταβολές και οι προσαρμογές του, διασφαλίζουν τη μεταβίβασή του από τη μια γενιά στην άλλη. Αυτού του είδους οι προσαρμογές τεκμηριώνονται ιδιαίτερα σε πολιτισμούς που διαθέτουν πλούσια προφορική παράδοση, γεγονός που εντοπίζεται και στους αρχαιοελληνικούς μύθους (Graf, 2012).

⁴ Αυτή η ρομαντική αντίληψη, που ανάγει τον μύθο στα πρώτα στάδια εξέλιξης της ανθρωπότητας, διαδόθηκε από το 1724 όμως αφίσταται της πραγματικότητας.

Η κινητήρια δύναμη της παράδοσης του μύθου είναι η πολιτιστική του σημασία. Η πολιτιστική σημασία ενός μύθου διαφέρει εντελώς από την εγκυρότητα μιας φιλοσοφικής πρότασης, η οποία μπορεί να θεωρηθεί έγκυρη από οποιονδήποτε μπορέσει ν' αποδείξει ή ν' απορρίψει την ορθότητά της με τη χρήση της λογικής. Η απόδειξη ή απόρριψη μιας φιλοσοφικής πρότασης αποτελεί μια λογική διενέργεια για ένα άτομο και μπορεί να λάβει χώρα οποτεδήποτε και οπουδήποτε. Αντίθετα, ο μύθος θεωρείται έγκυρος μόνο από μια κοινότητα, που υπάρχει σε έναν συγκεκριμένο χρόνο και σε έναν συγκεκριμένο χώρο και στην παράδοση της οποίας έχει διαμορφωθεί (Graf, 2012).

Σε κάθε περίπτωση, ο «μύθος» είναι μια προφορική ιστορική αφήγηση που δίνει έγκυρες πληροφορίες για την προέλευση του κόσμου, την κοινωνία και τους θεούς, τους θεούς και τις σχέσεις με τους θνητούς, εν ολίγοις, για οτιδήποτε από το οποίο εξαρτάται η ανθρώπινη ύπαρξη. Ειδικότερα, αποτελεί μια πραγματική ιστορία ή μια παράδοση, μια διήγηση πραγματικών ιστορικών γεγονότων, που ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά μιας κοινότητας. Ο «μύθος» που περιέχει αλήθειες ιστορικές, είναι αλληγορική διήγηση ή ιστορία που αφορά πρόσωπα, καταστάσεις ή πράξεις, οι οποίες μεταβιβάζονταν από τη μία γενιά στην άλλη, δίχως να είναι γνωστό από ποιον δημιουργήθηκαν (Σχοινοχωρίτης, 2019).

2.3 Χαρακτηριστικά του μύθου

Η προσέγγιση των μύθων μπορεί να γίνει από διαφορετικές οπτικές γωνίες: μπορεί να διερευνηθεί η αρχή τους, οι ιδιαιτερότητες τους, η μορφή και η λειτουργία τους ή να κατηγοριοποιηθούν με βάση τα χαρακτηριστικά που φέρουν και τα οποία τους διαφοροποιούν από τα άλλα είδη πλαστών αφηγήσεων (λαϊκά παραμύθια, διδακτικές ιστορίες με ζώα, θρύλοι κτλ.) (Καρακάντζα, 2004).

Οι μύθοι είναι σύντομες –συνήθως- διηγήσεις, που αποτελούνται από ένα επεισόδιο και τελειώνουν με το επιμύθιο – το συμπέρασμα, το οποίο έχει τη μορφή είτε παροιμίας είτε ένα σαφές δίδαγμα, τον πατινό λόγο (Δαμιανού, 2002· Κυριακίδης, 1965, όπως αναφ. στο Αυδίκος, 1994). Ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει ένας μύθος αποτελεί το στοιχείο που του προσδίδει και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του.

Στην πρώτη περίπτωση ο μύθος αποτελεί την ανάπτυξη μιας παροιμίας. Είναι δηλαδή ένας «παροιμιώδης μύθος» ή ένας «παροιμιόμυθος» (Αυδίκος, 1994:88). Ο Λουκάτος στην εργασία του για τους παροιμιόμυθους, παρατηρεί: «Από την ώρα που

ο στοχαστής ή ο συζητητής, άνθρωπος του λαού, αναζητεί μία βιωτική εικόνα (από τους όμοιούς του, τα ζώα ή και τα άψυχα), για να στηρίξει τον λόγο του, και που η εικόνα αυτή μπορεί να σταθεί ανεξάρτητη ή να αναπτυχθεί σε πληρέστερο μύθο, ο μικρός αυτός λόγος, όσο κι αν διατυπώνεται παροιμιακά είναι μύθος» (Λουκάτος, 1978:1') υποδηλώνοντας στο τέλος την αυτονόμηση της παροιμίας (επιμύθιο) από την αφήγηση του μύθου. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει την καταγραφή των μύθων, καθώς είναι ευκολότερο για τον πληροφορητή να εκφράζεται με τον παρομοϊόμυθο (Αυδίκος, 1994).

Στην δεύτερη περίπτωση υπάρχει το επιμύθιο ή πατινός λόγος, το οποίο χαρακτηρίζει τους διδακτικούς μύθους. Σε αυτό ο αφηγητής συμπυκνώνει την ουσία της αφήγησής του για να επιδράσει φρονηματιστικά στο ακροατήριό του. Τέτοια είναι η περίπτωση των Αισώπειων μύθων, αλλά και πολλών άλλων νεοελληνικών μύθων (Αυδίκος, 1994).

Τόσο η παροιμία όσο και το επιμύθιο συμπυκνώνουν την αφήγηση, με αποτέλεσμα να μεταδίδεται στο ακροατήριο ένα πιο παραδοσιακό μοντέλο αντιλήψεων και συμπεριφορών για την κοινωνία και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Υπό την έννοια αυτή ο μύθος αποτελεί φορέα λαϊκής βιοθεωρίας (Αυδίκος, 1994).

Όσον αφορά τα μορφολογικά γνωρίσματα του μύθου αυτά σύμφωνα με τον Bascom (1984) συνοψίζονται στα εξής:

-Ο μύθος είναι μια «ιερή» αφήγηση. Αυτό σημαίνει ότι αποκτά τη σημασία του στο βαθμό που ανταποκρίνεται σε μια τελετουργία στο κοινωνικό του περιβάλλον. Ασχολείται με ζητήματα που σχετίζονται με τη δημιουργία του κόσμου ή με θέματα που αφορούν μεταφυσικά ερωτηματικά, όπως η ζωή και ο θάνατος.

-Από τον μύθο απουσιάζουν τα ανθρώπινα όντα. Οι χαρακτήρες είναι θεοί, ήρωες ή υπερφυσικά όντα, που έχουν ανθρώπινη στάση και οι πράξεις τους εκτυλίσσονται σε μια πρωιμότερη από την σημερινή εποχή.

-Κατά κανόνα δεν έχει τυπική αρχή. Αναφέρεται σε γεγονότα του μακρινού παρελθόντος σε έναν κόσμο πολύ διαφορετικό από το σημερινό. Συνήθως λαμβάνει χώρα πριν και έως την στιγμή της δημιουργίας του. Τυπικά, δημιουργείται από κάποιο υλικό που υπάρχει ήδη και το οποίο μετασχηματίζεται σε άνθρωπο. Για την καταγωγή του υλικού που μετασχηματίζεται σπάνια υπάρχει μια εξήγηση. Ως και οι σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες αδυνατούν να προσδιορίσουν τις αρχές του υλικού και του κόσμου.

-Ο χρόνος της αφήγησης ενός μύθου δεν έχει περιορισμό γεγονός που οφείλεται στο χαρακτήρα της καταγωγής του (τελετουργικές διαδικασίες).

-Το ακροατήριο της αφήγησης του μύθου έχει την πεποίθηση ότι τα εξιστορούμενα είναι πραγματικά γεγονότα και συνήθως παρατίθενται ως πηγή σε απάντηση, σε άγνοια, αμφιβολία ή απιστία (Αυδίκος, 1994).

Σε αυτά τα χαρακτηριστικά του μύθου, οι Benton & Fox (1985) προσθέτουν ένα ακόμα: την ανωνυμία του συγγραφέα. Στον μύθο δεν υπάρχει επώνυμος συγγραφέας και είναι εμφανές ότι οι ακροατές ενδιαφέρονται περισσότερο για την πλοκή του μύθου παρά για το ποιος έγραψε τον μύθο, ενώ η κοινωνική σχέση που αναπτύσσουν με τον μύθο έχει να κάνει περισσότερο με τον πολιτισμό παρά με έναν συγκεκριμένο συγγραφέα που έδρασε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

2.4 Είδη μύθων

Σύμφωνα με τον Κακριδή (1986) οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία των μύθων ποικίλουν, καθώς ποικίλα είναι και τα ενδιαφέροντα των ανθρώπων. Μέσω των μύθων οι άνθρωποι προσπάθησαν να εκφραστούν, να εξηγήσουν τα ζητήματα που τους απασχολούν ή για να συγκρατήσουν αυτά που είδαν και έζησαν ή και φαντάστηκαν και κατά την άποψή τους είναι αξιομνημόνευτα. Στον πρώτο τόμο του συλλογικού έργου *Ελληνική Μυθολογία*, ο Κακριδής διακρίνει τους μύθους με βάση το περιεχόμενό τους σε πέντε κατηγορίες:

-Αιτιολογικοί μύθοι (Αίτια)

Οι αιτιολογικοί μύθοι αναφέρονται σε πλήθος φαινομένων, που εκτυλίσσονται στο περιβάλλον που διαβιεί ο άνθρωπος -είτε φυσικά είναι αυτά είτε κοινωνικά- και προκαλούν την περιέργειά του, όπως για παράδειγμα οι κινήσεις ενός ουράνιου σώματος, τα μετεωρολογικά φαινόμενα, τα χαρακτηριστικά ή οι ιδιότητες ζώων και φυτών, η ονομασία ενός λαού, τα λατρευτικά έθιμα κ.λπ., τα οποία προσπαθεί να ερμηνεύσει και να εξηγήσει.

Οι αιτιολογικοί μύθοι είναι πολλοί στον αριθμό και απαντώνται σε όλους τους λαούς του κόσμου. Από τους μύθους αυτούς απουσιάζει το προσωπικό βίωμα και η διήγηση ανάγεται σε μια γενική και απρόσωπη θεώρηση του αντικειμενικού κόσμου. Ακόμη με τους μύθους αυτούς δίνονταν αιτιολογήσεις σε καθημερινά συμβάντα με τρόπο φανταστικό, εμπλέκοντας και το θείο στοιχείο. Π.χ. η ύπαρξη των αστραπών

και κεραυνών αποδίδονταν στην κακή διάθεση του Δία, του πατέρα των θεών, που με αυτόν τον τρόπο τιμωρούσε την ασέβεια των θνητών (Glazer, 1997).

-Θεογονικοί και κοσμογονικοί μύθοι

Η κατηγορία αυτή των μύθων ουσιαστικά ανήκει στους αιτιολογικούς μύθους, οι οποίοι εξετάζονται όμως ιδιαιτέρως σε μια προσπάθεια να ερμηνευθεί η δημιουργία του κόσμου ως ολότητα. Τα ερωτήματα που αναζητούν απάντηση είναι πότε, πώς και από ποιον δημιουργήθηκε ο κόσμος και πώς δημιουργήθηκαν οι θεοί, που κυβερνούν την κτίση. Επισημαίνεται ότι για την κοσμογονία δεν υφίσταται μία και μόνη εκδοχή. Τέτοιοι μύθοι διασώζονται σε πολλούς λαούς και υφίστανται και στην ελληνική μυθολογία με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη *Θεογονία* του Ησιόδου (αρχές 7ου αι. π.Χ.).

-Ιστορικοί μύθοι

Οι ιστορικοί μύθοι είναι οι μύθοι που αναφέρονται σε γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας: σε μεγάλες εκστρατείες και πολέμους που έλαβαν χώρα τα πολύ παλιά χρόνια. Στην κατηγορία αυτή αναφέρονται μεταξύ άλλων η Αργοναυτική Εκστρατεία, η εκστρατεία των Αχαιών στην Τροία και ο Τρωικός Πόλεμος. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι στους μύθους αυτούς έως ένα σημείο κρύβεται η ιστορική αλήθεια στα γεγονότα. Επίσης, δεν αποκλείεται κάποια από τα πρόσωπα ή τους ήρωες που συνδέονται με τον μύθο να υπήρξαν στην πραγματικότητα, είτε με τα ονόματα που τους δίδονται από την παράδοση είτε με κάποια άλλα.

Υποκατηγορία των ιστορικών μύθων αποτελούν οι ιδρυτικοί μύθοι, όσοι δηλαδή σχετίζονται με το πρόσωπο/ήρωα που ίδρυσε μια πόλη δίνοντάς σε αυτήν στη συνέχεια, το όνομα της παλιάς του πατρίδας ή ακόμη και το δικό του. Στην Αρχαία Ελλάδα κάθε πόλη είχε τον δικό της μυθικό κτίστη, τον οποίο και λάτρευε ως «ήρωα-οικιστή». Συνήθως, η μορφή του «ήρωα-οικιστή» διαπλάθονταν εκ των υστέρων ώστε να αιτιολογηθεί το όνομα της πόλης ή και για να έχουν οι κάτοικοι την δυνατότητα να περηφανεύονται πως ένας ονομαστός ήρωας ίδρυσε την πολιτεία τους, χωρίς να αποκλείεται μάλιστα, ο αποικισμός να είχε γίνει από την πατρίδα του ήρωα.

-Πολιτικοί μύθοι

Οι πολιτικοί μύθοι αποτελούν και αυτοί υποδιαίρεση των ιστορικών μύθων χωρίς ωστόσο, να υποκρύπτεται κάποιος πραγματικός ιστορικός πυρήνας. Πρόκειται για μύθους, οι οποίοι επινοούνταν όχι από τον λαό, αλλά από τους πολιτικούς για να εξυπηρετηθούν τα πολιτικά και τα πολεμικά τους σχέδια.

-Ηρωικοί μύθοι

Οι ηρωικοί μύθοι αναφέρονται στη ζωή και τα κατορθώματα των ηρώων και είναι οι περισσότεροι σε αριθμό. Καθεμία από τις ελληνικές πόλεις είχε τους δικούς της ήρωες, για τους οποίους ήταν υπερήφανη και με κάθε ευκαιρία εξιστορούσε τα μεγάλα τους κατορθώματα. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια ονόματα ηρώων: Αγαμέμνονας, Μενέλαος, Διομήδης, Πρωτεσίλαος, Πολυνείκης κ.ά., τα οποία στην πλειονότητά τους ήταν γνήσια ελληνικά. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που ήταν ξενικά. Τότε οι πολίτες μεριμνούσαν ώστε να τα διαμορφώσουν σύμφωνα με την ελληνική μορφολογία και γραμματική για να μπορούν να κλίνονται.

Η πρώτη πατρίδα ενός ήρωα όμως, πολλές φορές ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί, καθώς υπήρχαν περιπτώσεις που περισσότερες από μία πόλεις διεκδικούσαν την καταγωγή του. Μία ένδειξη θα μπορούσε ν' αποτελέσει η τοποθεσία του τάφου του κάθε ήρωα. Ωστόσο, σε κάποιες πόλεις φρόντιζαν να αφιερώσουν έναν ανώνυμο τάφο σε έναν ήρωα, ώστε να διεκδικήσουν στη συνέχεια την καταγωγή του. Αυτό συνέβη με τον τάφο του Οιδίποδα: οι Βοιωτοί ισχυρίζονταν ότι είχε ταφεί στον Ετεωνό του Κιθαιρώνα, ενώ σύμφωνα με τους Αθηναίους ο τάφος του ήταν στο Ίππιο Κολωνό (Κακριδής, 1986).

Στις κατηγορίες που παρατέθηκαν η Νατσιοπούλου (2012) και η Κανατσούλη (2018) προσθέτουν τρεις ακόμη κατηγορίες μύθων, τους:

-Εθνεγερτικούς

Οι εθνεγερτικοί μύθοι είναι οι μύθοι που προσπαθούν να δικαιολογήσουν την καταγωγή μιας φυλής ή ενός λαού ή ενός έθνους, τις τυραννίες κ.ά.. και είναι διάσπαρτοι σε κείμενα πολλών αρχαίων συγγραφέων και ποιητών. Παράδειγμα εθνεγερτικού μύθου αποτελεί ο μύθος για την καταγωγή των Δωριέων, οι οποίοι για να δικαιολογήσουν την τάση τους για επιβολή, κατασκεύασαν τον μύθο πως κατάγονται από τον Ηρακλή.

-Φυσιογνωστικούς

Αυτοί οι μύθοι αναφέρονται στα στοιχεία της φύσης και ερμηνεύουν τα φυσικά φαινόμενα. Τέτοιοι μύθοι απαντώνται σε όλον τον κόσμο. Σύμφωνα με κάποιους από αυτούς, τα πάντα στο σύμπαν ανανεώνονται κυκλικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κύκλος των εποχών με τον σχετικό μύθο της Περσεφόνης και του Άδωνη. Φυσιογνωστικοί μύθοι με ζώα υπάρχουν και στο έργο του Αριστοτέλη *Περί ζώων ιστορία*. Η ύπαρξη πολλών τέτοιων μύθων στην αρχαιότητα οδήγησε τους ερμηνευτές να διατυπώσουν την άποψη ότι οι μύθοι εκφράζουν αλληγορικά τον

φυσικό κόσμο. Πρόκειται δηλαδή, για μια προ-επιστημονική ερμηνεία των φυσικών φαινομένων, άσχετα από την ορθότητα που έχουν οι ερμηνείες αυτές.

-Κοινωνικούς ή διδακτικούς μύθους

Είναι οι μύθοι που πίσω από το φαινομενικό τους περιεχόμενο κρύβεται η πρόθεση του μυθοποιού για διδαχή και αναφέρονται συνηθέστερα σε ήρωες ή ζώα. Η κατηγορία αυτή των μύθων ενδιαφέρει περισσότερο, διότι έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα και μπορεί να πείσει περισσότερο, με την παράθεση στο τέλος του ηθικού παραγγέλματος, του διδακτικού επιμυθίου.

2.5 Κατηγορίες μύθων

Ο μύθος είναι *«πανταχού παρόν φάντασμα, πολύμορφο σαν τον Πρωτέα, παραμονεύει σε λημέρια ανθρωπολόγων, ψυχαναλυτών, δομιστών, λογοτεχνών, για να εξαφανιστεί αμέσως –σαν την Ευρυδίκη–, όταν οι ερευνητές θελήσουν να τον σύρουν στο φως»* (Οικονόμου, 2016:23) υποδηλώνοντας διαφορετικές πραγματικότητες, όπως θεογονίες και κοσμογονίες, αλλά και άλλου είδους αφηγήσεις, όπως παροιμίες, ηθικά διδάγματα, παραδοσιακά αποφθέγματα κ.λπ. (Vernant, 1984).

Ο μύθος αν και έρχεται σε αντιδιαστολή με την επιστήμη και τη λογική, εντούτοις δεν εξαλείφεται με το πέρασμα των χρόνων. Απεναντίας, οι άνθρωποι σε κάθε εποχή ανάλογα με τη διανοητική τους εξέλιξη, συμπορεύονται με τον μύθο και όπως τονίζει ο Κακριδής (1986), η μυθολογούσα συνείδηση του ανθρώπου συνυπάρχει με τη λογική συνείδηση, ενδεχομένως ως μια υπαρξιακή του ανάγκη.

Στη συνέχεια, κρίνεται αναγκαίο να διευκρινιστούν οι όροι *myth* και *fable*, καθώς στην ελληνική γλώσσα δεν υφίσταται λεκτική διάκριση ανάμεσα στα δύο είδη μύθων και οι δύο όροι αποδίδονται με μία λέξη: τη λέξη μύθος.

Ο όρος *myth* αναφέρεται στις προϊστορικές και προϊστοριογραφικές δημιουργίες, για τις οποίες δεν υπάρχει κάποια γνωστή αρχή και τα θραύσματά της, διασώζονται αποκλειστικά στην τέχνη.

Ο όρος *fables* από την άλλη, αφορά σε σύντομες πλασματικές ιστορίες που εμφανίζουν σταθερή δομή και στις οποίες πρωταγωνιστούν ζώα (ενίοτε και άνθρωποι, θεοί ή άψυχα αντικείμενα, όπως δέντρα). Μέσα από τις ιστορίες αυτές οι ήρωες περνούν παραδειγματικά μηνύματα, διατυπώνοντας –συχνά μάλιστα με προειδοποιητικό τρόπο– μια πορεία δράσης που επιβάλλεται ν' ακολουθηθεί. Με αυτόν τον ορισμό καλύπτεται το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών μύθων και τις

περισσότερες φορές διασώζεται και το όνομα του δημιουργού τους (Zafiroopoulos, 2001).

Αλλά και για τον Λουκάτο ο μύθος-fable έχει την ίδια σημασία: αποτελεί δηλαδή μια αλληγορική διήγηση από τον κόσμο των ζώων ή των ανθρώπων που θέλει να διδάξει κάτι. Κατά την άποψή του, μύθοι με βιοτικές αλληγορίες υπάρχουν σε όλους τους λαούς του κόσμου (fabulae) και στόχο τους έχουν τη διδαχή και τον παραδειγματισμό της κοινωνίας. Ο Λουκάτος διακρίνει τους λαογραφικούς μύθους (fables) σε τρεις κατηγορίες:

1. Μύθοι που παρουσιάζουν στην πλοκή τους μόνο ζώα
2. Μύθοι που παρουσιάζουν στην πλοκή τους ζώα και ανθρώπους
3. Μύθοι που παρουσιάζουν στην πλοκή τους μόνο ανθρώπους.

Αναλυτικότερα, οι μύθοι της πρώτης κατηγορίας εμφανίζουν πολλές ομοιότητες με τους μύθους του Αισώπου και τις περισσότερες φορές αποτελούν μια επανάληψη αυτών. Το κάθε ζώο στους μύθους αυτούς αντιπροσωπεύει όλο το είδος, ενώ οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν έχουν ακόμη σχηματιστεί.

Ανέκαθεν παρατηρούνταν ένα ιδιαίτερο δέσιμο του ανθρώπου με τα ζώα, όπως συμβαίνει σήμερα με έναν γονιό και το παιδί του. Το ιδιαίτερο αυτό δέσιμο με τα ζώα είχε ως αποτέλεσμα ο άνθρωπος να γνωρίζει όλα τα χαρακτηριστικά τους και πολύ εύκολα μπορούσε να γράψει γι' αυτά σχετικά διηγήματα.

Οι μύθοι όμως για τα ζώα αποτελούσαν κατά κάποιο τρόπο και μια εκδήλωση φόβου ή λατρείας, ανάλογα με τις αντιλήψεις σχετικά με το ιερό ζώο ή ζώο-πρόγονο - totem.

Στην αρχική τους μορφή οι μύθοι αυτής της κατηγορίας ήταν απλές λαϊκές αφηγήσεις, που διασκευάστηκαν και απέκτησαν αφηγηματική πληρότητα με τη βοήθεια λογίων αρκετά μεταγενέστερα. Εντούτοις, οι μύθοι αυτοί αποτελούν «ζωντανό» κεφάλαιο της λαϊκής φιλολογίας και της ηθικής και είναι σημαντικό να καταγράφονται ώστε να αποκαλύπτονται παραδοσιακές και λογικές επιβιώσεις ή πρωτοβιώσεις των θεματικών πυρήνων τους (μοτίβων).

Οι μύθοι της δεύτερης κατηγορίας μοιάζουν με αυτούς της πρώτης και διαθέτουν και αυτοί Αισώπεια επιβιώματα. Τα ζώα παρουσιάζονται να έχουν σχέσεις με τους ανθρώπους, να κουβεντιάζουν μαζί τους, ενώ οι άνθρωποι εμφανίζονται να εκπροσωπούν την κοινωνία, ανάλογα με τις απαιτήσεις της ή τις αντιλήψεις του εκάστοτε μυθοποιού.

Η τελευταία κατηγορία των μύθων, που παρουσιάζουν στην πλοκή τους μόνο ανθρώπους, αποτελείται αποκλειστικά από διδακτικούς μύθους. Τέτοιοι μύθοι χρησιμοποιούνται και από τον Αίσωπο και συνήθως καταλήγουν σε έναν λόγο που γίνεται παροιμία και γι' αυτό ονομάζονται και παροιμιακές ιστορίες. Στην κατηγορία αυτή σύμφωνα με τον Λουκάτο, εντάσσονται και οι παραβολές του Ευαγγελίου, αλλά και διδακτικά αφηγήματα όπου τιμωρούνται οι αδικίες (π.χ. Οι γερανοί του Ίβικου), αποκαλύπτονται τα ψέματα (π.χ. Ο ψεύτης βοσκός) κ.ά. (Λουκάτος, 1992).

2.6 Σχολές προσέγγισης και ερμηνείας των μύθων

Η μελέτη και η ερμηνεία των μύθων απασχόλησε τον άνθρωπο από την αρχαιότητα και εξακολουθεί να τον απασχολεί μέχρι σήμερα.

2.6.1 Από την αρχαιότητα έως την Αναγέννηση

Από την αρχαϊκή εποχή έως τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες εντοπίζονται δύο τρόποι ερμηνείας των μύθων: η αλληγορική και η ορθολογιστική μέθοδος, οι οποίοι συνέχισαν την πορεία τους και μέσα στον Μεσαίωνα μέχρι τους νεότερους χρόνους, στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι δύο αυτοί τρόποι ερμηνείας βοήθησαν να καταταγούν όλες οι ερμηνείες μύθων στην αρχαιότητα σε δύο μεγάλες κατηγορίες σχολών: την αλληγορική και την ορθολογική ερμηνευτική σχολή (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Αλληγορική σχολή. Αυτή η σχολή ερμηνείας ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ετυμολογία των κυρίων ονομάτων (όπως π.χ. «Ζευς» από το «ζίνειν», ζην=η ζωή) (Κοντάκος, 2011:53), βασισμένη στην άποψη του Ηράκλειτου πως «το όνομα είναι μίμημα του πράγματος», (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986:247), που σημαίνει ότι το όνομα δηλώνει τη φύση του πράγματος. Ο Ξενοφάνης, οι Ορφικοί κ.ά. ασχολήθηκαν με αυτόν τον τρόπο ερμηνείας.

Ορθολογιστική σχολή. Αυτή η σχολή με εκπρόσωπους τους: Εκαταίο, Ηρόδοτο, Παλαίφατο, Φερεκύδη κ.ά., προσπαθεί να εντοπίσει, αφαιρώντας το «θαυμάσιον», το «παράδοξον» και το «άπιστον» από τον μύθο τον πυρήνα της ιστορικής αλήθειας. Στηρίζεται και αυτή κατά κύριο λόγο στην ετυμολογική ανάλυση των κυρίων ονομάτων, μόνο που στην περίπτωση αυτή τα ονόματα δεν ετυμολογούνται από στοιχεία της φύσης ή από ηθικές έννοιες, όπως στην αλληγορική, αλλά θεωρείται πως ανήκουν σε ιστορικά πρόσωπα, που οφείλουν τη μυθοποίησή τους στο γεγονός ότι

υπήρξαν φορείς πολιτιστικών αγαθών ή συνέδεσαν το όνομά τους με κάποιου είδους ηρωικές πράξεις (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Εκτός από τις δύο παραπάνω σχολές αξίζει να αναφερθεί και ο *Ενημερισμός*. Αυτός ο τρόπος ερμηνείας δεν αναζήτησε την αλήθεια στους μύθους όπως οι άλλες σχολές. Ονομάστηκε έτσι από τον συγγραφέα Ευήμερο (330-260 π.Χ.), ο οποίος έγραψε ένα είδος της περιηγητικής λογοτεχνίας πολύ αγαπητό στην εποχή του, γεγονός που αποτέλεσε σπουδαίο λόγο για τη μεγάλη διάδοσή του. Στο μυθιστόρημά του κύριοι πρωταγωνιστές είναι οι θεοί των αρχαίων. Έδωσε δηλαδή ιστορική ύπαρξη στους θεούς, οι οποίοι κατ' αυτόν ήταν αρχικά άνθρωποι, οι οποίοι θεοποιήθηκαν λόγω της προσφοράς τους προς τους ανθρώπους. Η αντίληψη του Ευήμερου, υιοθετήθηκε και από τους χριστιανούς συγγραφείς, διότι η άποψή του ότι οι αρχαίοι θεοί ήταν βασιλιάδες που θεοποιήθηκαν και τίποτα περισσότερο, ενίσχυε το έργο τους ενάντια στην ειδωλολατρία (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Κατά την ελληνιστική εποχή εμφανίζεται και ενισχύεται μία άλλη τάση, που στόχο της έχει όχι να ερμηνεύσει τις μυθικές αφηγήσεις ή να τις ενσωματώσει στην ιστορία, αλλά απλώς να τις συλλέξει.

Οι Ρωμαίοι από την άλλη είδαν στους αρχαιοελληνικούς μύθους το εργαλείο για να δικαιολογήσουν τη θεμελίωση του κράτους τους, ενώ ο κλασικά εμπνευσμένος κλήρος κατά την περίοδο αυτή, αναγνώρισε σε αυτούς μια υπέρτατη αισθητική αξία (Κοντάκος, 2011).

Από τις αρχές του Μεσαίωνα μέχρι τον 17ο αιώνα με την επικράτηση του Χριστιανισμού, οι θεοί και οι ήρωες της αρχαίας θρησκείας έχασαν την υπόστασή τους. Αυτό όμως δε σήμαινε ότι έπαψε η ενασχόληση με τους αρχαίους μύθους. Κάθε άλλο, οι μύθοι κατόρθωσαν να επιβιώσουν μέσα στον Χριστιανισμό και μάλιστα η μελέτη τους να ανυψωθεί σε ανώτατη εκπαιδευτική βαθμίδα (Κοντάκος, 2011). Από τον Seznec αναφέρονται τέσσερις δρόμοι μέσα από τους οποίους οι αρχαίοι θεοί “επιβίωσαν” στη νεώτερη εποχή: την ιστορική παράδοση, που αναφέρεται στον δρόμο της επιβίωσης των αρχαίων θεών μέσα από την ιστορία, τη φυσική παράδοση μέσα από τον δρόμο της φυσικής φιλοσοφίας, που την περίοδο αυτή ταυτίζεται με την αστρολογία, με τους πλανήτες και τους αστερισμούς να παίρνουν τα ονόματα θεών της ελληνικής μυθολογίας, την ηθική παράδοση, που συνδέεται με την αλληγορική ερμηνεία των μύθων και χρησιμοποιήθηκε για την ηθική διαπαιδαγώγηση και την εγκυκλοπαιδική παράδοση, σύμφωνα με την οποία όλες οι ανθρώπινες γνώσεις

αποτελούν ένα τεράστιο οικοδόμημα γνώσεων στο οποίο έχουν θέση και οι αρχαίοι θεοί, αλλά και όλη η αρχαία μυθολογία (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Η σύγχρονη αντίληψη για τον μύθο ανάγεται στον Γερμανό φιλόλογο Christian Gottlob Heyne (1729-1812). Ο Heyne έθεσε τα θεμέλια για τη μυθολογική έρευνα στη Γερμανία και σε πολλά άλλα μέρη, προσεγγίζοντας τον μύθο ως φιλόλογος και ως ερμηνευτής κειμένων. Γι' αυτόν ο μύθος δεν αποτελεί επινόηση του πρωτόγονου ανθρώπου, αλλά δημιουργήθηκε στην προσπάθεια του ανθρώπου να ερμηνεύσει κάποιο φυσικό φαινόμενο που του προκαλούσε φόβο και δέος. Ακόμη, θεωρούσε πως ο μύθος δεν αποτελεί μόνο τρόπο έκφρασης, αλλά είναι συνυφασμένος με τη θρησκευτική εξέλιξη του ανθρώπου. Η άποψή του αυτή βασίστηκε στο γεγονός ότι ο μύθος εξελίσσεται παράλληλα με την τελετουργία και ο άνθρωπος «γεννά» ταυτόχρονα με τον μύθο και τη λατρεία άψυχων πραγμάτων (Graf, 2015).

2.6.2 Η επιστημονική θεώρηση του μύθου

Στην ιστορία των ερμηνευτικών προσεγγίσεων του μύθου ιδιαίτερα σημαντικός υπήρξε ο 18ος μ.Χ. αιώνας διότι αν και συνεχίστηκαν οι ερμηνευτικές τάσεις του προηγούμενου αιώνα -η εκκοσμίκευση και θρησκευτικοποίηση του μύθου, η αλληγορία και ο ορθολογισμός- η εποχή του Διαφωτισμού προώθησε την άποψη ότι όλες οι μυθολογίες στον κόσμο αποτελούν έναν ατελή λόγο, που χαρακτηρίζει το «πέραςμα» της ανθρωπότητας από την κατάσταση της βαρβαρότητας στον πολιτισμό (Καρακάντζα, 2004).

Η Σχολή της Συγκριτικής μεθόδου, αναζήτησε την προέλευση των μύθων μέσα από τη σύγκριση μυθολογιών πολλών πολιτισμών: της ινδικής, της σκανδιναβικής, της αφρικανικής και της αμερικάνικης. Εντοπίζοντας ομοιότητες ανάμεσα στους μύθους μπορούσε να ερμηνεύσει και να προσδιορίσει το επίπεδο του πολιτισμού των λαών.

Το κίνημα του Ρομαντισμού στα τέλη του 18ου-αρχές 19ου αιώνα στράφηκε στην εκτίμηση της συλλογικής έκφρασης των λαών, η οποία είναι εμφανής στους μύθους και στις λαϊκές παραδόσεις τους και προσέδωσε στον μύθο εξέχουσα θέση: αναγνωρίζεται ως βασικός μοχλός της ιστορικής διαδικασίας, ενώ παράλληλα, διαδραματίζει μεσολαβητικό ρόλο στη σχέση του ανθρώπου με τη Φύση και την Αλήθεια (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986). Ουσιαστικά, σύμφωνα με την Μήττα (2002), την περίοδο αυτή επιχειρείται να εντοπιστεί το ενοποιητικό στοιχείο που υπάρχει πίσω από τη φαινομενική πολλαπλότητα των αφηγήσεων (Καρακάντζα, 2004).

Η στάση που επικράτησε έως και τα τέλη του 19ου αι. αποτέλεσε την αφετηρία για τις θεωρίες που αναζητούν το πρωταρχικό στοιχείο που οδήγησε στη γένεση των μύθων και που κυριάρχησαν στον 20ό αιώνα. Οι νέες προσεγγίσεις διευρύνουν το πεδίο αναζήτησης δεδομένων για την προέλευση του μύθου πέρα από τις ελληνικές αναφορές. Οι αρχαιοελληνικοί μύθοι δεν έχουν στο εξής τη θέση, που κατείχαν, καθώς δεν μελετώνται πλέον μόνο από κλασικούς φιλόλογους. Η εθνολογία και η ανθρωπολογία δίνουν ώθηση για νέες θεωρίες, καθώς εξετάζουν και ερμηνεύουν τους μύθους πρωτόγονων πολιτισμών με αποτέλεσμα να επικρατήσει ο λειτουργισμός (functionalism) και διάφορα είδη δομισμού (structuralism) (Graf, 2015).

Η λειτουργική/φανξιοναλιστική θεωρία με κυριότερο εκπρόσωπό της τον Bronislaw Malinowski, αναζήτησε μέσα από άμεση παρατήρηση στις σύγχρονες πρωτόγονες φυλές την λειτουργία του μύθου. Η άποψη στην οποία κατέληξε είναι ότι ο μύθος αποτελεί ζωτικό στοιχείο του ανθρώπινου πολιτισμού, που σκοπό έχει να διατηρήσει την κοινωνική συνοχή (Graf, 2015).

Η φροϋδική ερμηνεία από την άλλη, υπήρξε αποτέλεσμα μιας ψυχαναλυτικής προσέγγισης των μύθων. Ο Sigmund Freud αναζήτησε στους αρχαιοελληνικούς μύθους την επιβεβαίωση του υποσυνειδήτου. Για τον Freud τα όνειρα είναι οι μύθοι και λειτουργούν με βάση τους ίδιους λογικούς μηχανισμούς. Κατά αυτόν τον τρόπο, η συμβολικότητα, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των ονείρων δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτά. Αντιθέτως, ανήκει στη λογική του ασυνείδητου και γι' αυτόν τον λόγο μπορεί να τη συναντήσει κάποιος και στους μύθους, τα παραμύθια, τις παραδόσεις, τις παροιμίες, αλλά και στα κάθε είδους αστεία και ανέκδοτα. Στον μύθο του Οιδίποδα για παράδειγμα, χαρακτήρισε το σύνολο των πράξεων αποκυήματα ψυχικών διεργασιών, όπως αυτές που εκδηλώνονται στα όνειρα (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Η δομική/στρουκτουραλιστική θεωρία του Levi-Strauss αναζήτησε την ανθρώπινη σκέψη, μέσα από τον μύθο και την αμφίδρομη σχέση ανθρώπου-μύθου. Κατά τη θεωρία αυτή, ο μύθος αποτελεί ένα επικοινωνιακό σύστημα, όπως είναι και η γλώσσα και κάθε πολιτισμός αποτελεί ένα σύμπλεγμα επικοινωνιακών συστημάτων. Η γλώσσα και ο μύθος δηλαδή μελετήθηκαν ως ανάλογα επιστημονικά πεδία και για την κατανόηση του μύθου χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία δομικής ανάλυσης της γλώσσας. Ο Levi-Strauss βασίστηκε στον συλλογισμό ότι όπως η γλώσσα απαρτίζεται από επιμέρους φωνήματα, τα οποία έχουν νόημα μόνο εάν συνδυαστούν με άλλα φωνήματα, έτσι και ο μύθος αποτελείται από επιμέρους στοιχεία, τα

μυθήματα. Όταν ο μύθος αναλυθεί στα μυθήματά του, τότε αυτά μπορεί ν' αναδιατάσσονται για ν' αποκαλύψουν τη δομή και εν συνέχεια την αποκωδικοποίηση του μύθου. Για να μπορέσει κάποιος ν' αποκρυπτογραφήσει τους κώδικες, οι οποίοι είναι τέσσερις στον αριθμό: γεωγραφικός, τεχνοοικονομικός, κοσμολογικός και κοινωνιολογικός, πρέπει να διερευνήσει μέσα από άμεση επαφή τους «εθνολογικούς» πολιτισμούς. Το βαθύτερο νόημα του μύθου, σύμφωνα με τον ίδιο, έγκειται στη δομή του και όχι στο περιβάλλον που αναφέρεται. Κατά συνέπεια, οι δομές του μύθου αναπαριστούν τις δομές της ανθρώπινης σκέψης (Graf, 2015).

Η Παρισινή Σχολή κάνει την εμφάνισή της στη δεκαετία του 1980. Τα μέλη της σχολής αυτής με βασικούς εκπροσώπους της, τους: Jean-Pierre Vernant, Pierre Vidal-Naquet και Marcel Detienne, συνεργάζονται τόσο μεταξύ τους, εκδίδοντας βιβλία από κοινού, όσο και με επιστήμονες από άλλους κλάδους των επιστημών του ανθρώπου. Η σχολή αυτή ουσιαστικά αποτελεί ένα «εργαστήριο» για τη δοκιμαστική εφαρμογή καινούριων υποθέσεων για τη μελέτη και ερμηνεία του αρχαίου κόσμου (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι ελληνικοί μύθοι φαίνεται να είναι ξένοι προς την ερμηνευτική ομάδα, η οποία μελετά και ερμηνεύει τους μύθους, που ευδοκίμησαν σε άλλες περιοχές του κόσμου, όπως π.χ. στις κοινωνίες των ιθαγενών της Αυστραλίας ή της Βόρειας και Νότιας Αμερικής κ.ά., που αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης των σύγχρονων κοινωνικών ανθρωπολόγων, διαμορφώθηκαν πολιτικές και θεσμικές μορφές, διαφορετικές από αυτές που παρατηρήθηκαν στον ελλαδικό χώρο. Οι ελληνικοί μύθοι επίσης, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα μιας τεράστιας λογοτεχνικής παράδοσης, που από πολύ νωρίς απέβαλλε τον προφορικό της χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να μπορούν να αναγνωστούν σε μεγάλο βαθμό και με τα αναλυτικά μέσα της λογοτεχνικής κριτικής (Καρακάντζα, 2004).

2.7 Πηγές της ελληνικής μυθολογίας

Οι πρώτοι μύθοι στην Ελλάδα -για τους οποίους υπάρχουν άμεσες μαρτυρίες κάνουν την εμφάνισή τους από τα μέσα του 8ου αιώνα και έπειτα- εντοπίζονται σε κείμενα του Ομήρου και του Ησιόδου. Αν και, οι μυθολογικές παραδόσεις στην Ελλάδα ανάγονται σύμφωνα με τον Buxton (2005), σε πολύ πρωιμότερες εποχές.

Στους αιώνες που ακολουθούν οι λαϊκοί μύθοι ζουν και αναπλάθονται και όχι μόνο από τους «τεχνίτες του λόγου», αλλά και από τους πλάστες (Φειδίας, Πολύκλειτος,

Πραξιτέλης κ.ά.), οι οποίοι δούλευαν στην πέτρα μορφές θεών και ηρώων, τους ζωγράφους (όπως π.χ. ο Πολύγνωτος που απεικόνισε στους Δελφούς τον Τρωικό Πόλεμο) και τους αγγειοπλάστες, οι οποίοι αναπαριστούν μύθους στα αγγεία τους (Κακριδής, 1986). Οι παραστάσεις αυτές μαζί με τη λογοτεχνία αποτελούν τις δύο κύριες πηγές πληροφόρησης για τη μυθολογία (Buxton, 2005). Ενδεικτική αναφορά γίνεται στην αγγειογραφία, τα νομίσματα και τα κείμενα.

-Αγγειογραφία

Οι αγγειογραφίες αυξάνουν θεματικά τα τεκμήρια περί μύθων. Με τον όρο «αγγείο» δηλώνεται συμβατικά από τους αρχαιολόγους ένα πλήθος από κεραμικά σκεύη, που διαδραμάτιζαν κεντρικό ρόλο στην αρχαιοελληνική καθημερινή ζωή. Τα αγγεία, που χρησιμοποιούνταν σε όλες τις σημαντικές κοινωνικές περιστάσεις: συμπόσια, αθλητικούς αγώνες, καθημερινή ζωή μέσα στο σπίτι, γαμήλιες τελετές, ταφικά έθιμα και κάθε είδους τελετουργικές περιστάσεις, διακοσμούσαν με παραστάσεις. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων δεν υπάρχει αμφιβολία σχετικά με το μυθολογικό περιεχόμενο που αναπαρίσταται. Κάποιες φορές όμως, μια παράσταση δεν μπορεί να ταυτιστεί με ασφάλεια ως μυθολογική, διότι δεν διαχωρίζεται το μυθικό από το καθημερινό, γεγονός που αναδεικνύει τον ρόλο που διαδραμάτιζαν οι ελληνικές μυθολογικές αφηγήσεις στη φαντασιακή ζωή των αφηγητών (Buxton, 2005).

-Νομίσματα

Αν και τα αγγεία συνήθως απεικονίζουν παραστάσεις που αποτελούν απόσταγμα από διάφορα επεισόδια μυθικών αφηγήσεων, τα αρχαία ελληνικά νομίσματα απεικονίζουν πολιτικό-θρησκευτικές παραστάσεις μέσα από τις οποίες γίνεται εμφανής η ταυτότητα της κοινότητας που έκοψε το νόμισμα. Οι πολιτικο-θρησκευτικές αυτές παραστάσεις συνήθως, ανακαλούν τον ιδρυτικό μύθο της κοινότητας ή τη θεότητα που συνδέεται στενά με αυτή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η «γλαύκα της Αθηνάς», το πτηνό που συμβολίζει την προστάτιδα θεά της πόλης Αθήνας (Buxton, 2005).

-Κείμενα

Ο μύθος αποτελεί αναμφίβολα ένα από τα αρχαιότερα λογοτεχνικά είδη, επειδή πηγάζει από την φυσική ανάγκη του ανθρώπου να εκφραστεί και «*οι σχέσεις μύθου και λογοτεχνίας καταγράφονται σε ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας της λογοτεχνίας ως ένας από τους κυριότερους τρόπους αναπαραγωγής της λογοτεχνικής δημιουργίας. Είτε πρόκειται για αρχαία μυθική αφήγηση είτε για νεότερη, ο μύθος εισχωρεί στον χώρο της*

λογοτεχνίας γονιμοποιώντας όχι μόνο ένα γένος, αλλά μια κοινωνία και μια εποχή» (Σιαφλέκης, 1994:17').

Κύρια πηγή για τη συλλογή του μυθολογικού υλικού είναι οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς από τον Όμηρο ως το τέλος του αρχαίου κόσμου.

Μέσω της προφορικής παράδοσης -που είναι ιδιαίτερα πολύτιμη για τους σύγχρονους λαογράφους- παραδίδονται μόνο ελάχιστες άμεσες καταγραφές, εκ των οποίων οι περισσότερες στο έργο «Ελλάδος Περιήγησις» του Πausανία (2ος αιώνας μ.Χ.). Το έργο αυτό περιλαμβάνει καταγραφές όλων των περιοχών που επισκέφθηκε ο Πausανίας κατά τη διάρκεια της ζωής του, με τους τίτλους: *Αττικά, Κορινθιακά, Λακωνικά, Μεσσηνιακά, Ήλιακόν Α', Ήλιακόν Β', Αχαϊκά, Αρκαδικά, Βοιωτικά, Φωκικά* και αποτελεί την πλουσιότερη λογοτεχνική πηγή για την αρχαιοελληνική τελετουργία. Η αξία των καταγραφών αυτών ως αποδεικτικού υλικού είναι ιδιαίτερα μεγάλη έστω και αν οι παραδόσεις αυτές είχαν ήδη υποστεί μεγάλη εξέλιξη την εποχή της καταγραφής τους (Buxton, 2002). Αλλά και έναν αιώνα αργότερα, ο Στράβων (63 π.Χ.-23 μ.Χ.) στο έργο του «Γεωγραφικά» κάλυψε έναν μεγαλύτερο γεωγραφικά χώρο. Ωστόσο όμως, δεν θεωρείται αξιόπιστος «ερευνητής», καθώς παρέθεσε τις δικές του ερμηνείες ακολουθώντας τα φώτα της πολυμαθείας του (Grimal, 1991).

Η άλλη κατηγορία πηγών, οι «λόγιες» πηγές, κάνουν την εμφάνισή τους με τη μορφή εγχειριδίων αποκλειστικά αφιερωμένων στη μυθολογία ή υπομνημάτων φιλολογικών έργων προς το τέλος του 6ου αιώνα π.Χ.. Πρώτος γνωστός συγγραφέας υπήρξε ο Εκαταίος, με τα τέσσερα βιβλία του «Γενεαλογιών» από τα οποία σώζονται μόνο κάποια αποσπάσματα. Ο Εκαταίος αναγνωρίζει τη μυθολογία ως κομμάτι της ιστορίας και ως ιστορικός συλλέγει τις παραδόσεις που έχουν σχέση με τις οικογένειες και τις πολιτείες. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι Φερεκύδης και Αναξίμανδρος (6ος αι. π.Χ.), ο Μητρόδωρος ο Λαμψακηνός (5ος αι. π.Χ.), ο Πίνδαρος (5ος αι. π.Χ.) κ.ά. πολλοί, που εργάζονται με τον ίδιο σκοπό, αλλά και από τα έργα αυτών διασώζονται μικρά αποσπάσματα (Κυριακίδου-Νέστορος, 1986).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η προσπάθεια Ρωμαίων ποιητών και πεζογράφων, που μετά το μέσο του 3ου π.Χ. αιώνα, δείχνουν αυξανόμενο ενδιαφέρον για αξιοποίηση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού εγκαινιάζοντας μια νέα κατεύθυνση στη μετάδοση των μύθων (Buxton, 2002). Το έργο του Αντωνίνου Λιβεράλη, για παράδειγμα, που τοποθετείται μεταξύ του 2ου και 3ου αιώνα μ.Χ., παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τη χαμένη συλλογή λαϊκών παραδόσεων του Νίκανδρου (2ος αιώνα π.Χ.) (Grimal, 1991).

Αλλά και οι πρώτοι Χριστιανοί συγγραφείς, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς (150-215 μ.Χ.), ο Λακτάντιος (240-320 μ.Χ.), ο Αρνόβιος (;-330 μ.Χ.) και ο Άγιος Αυγουστίνος (354-430 μ.Χ.), αποτελούν σημαντική πηγή για τους μύθους των «ειδωλολατρών». Αυτοί στην προσπάθειά τους να τους καταπολεμήσουν, αναζήτησαν και εντόπισαν τους πιο παράλογους, αυτούς που κατά την άποψή τους ελάχιστα τιμούν το ανθρώπινο πνεύμα, το οποίο δεν φωτίστηκε από τη Θεία Χάρη (Grimal, 1991).

Κατά τους νεότερους χρόνους στον χώρο αυτό αναδείχθηκαν ο La Fontaine (1621-1695), ο Ivan Krilof (1768-1844), ο λεγόμενος «Ρώσος Αίσωπος», ο Alexei Tolstoi, ο Kipling κ.ά. (Κανατσούλη, 2018· Αναγνωστόπουλος, 1991).

2.7 Ο μύθος ως στοιχείο της λαϊκής παράδοσης

Ο αριθμός των μύθων κάθε πολιτισμού, όπως επισημαίνεται από τον Dundes (2007), είναι πεπερασμένος σε σχέση με το πλήθος των άλλων αφηγηματικών ειδών πεζογραφίας (παραμύθια, θρύλοι, μικρές ιστορίες). Αυτό όμως, δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι μύθοι αποτελούν ένα σημαντικό αφηγηματικό είδος, που εγκαθιδρύει απόψεις για τη σταθερότητα και τη λειτουργικότητα των κοινωνιών (Valk, 2008) και κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός, ότι οι μύθοι είναι ιστορικό τεκμήριο και πηγή άντλησης πληροφοριών. Όσο και αν αμφισβητείται η υπόσταση όσων περιγράφονται στους μύθους, εάν δηλαδή αποτελούν πραγματικά συμβάντα, τα ιστορικά δεδομένα και μόνο αρκούν, για να αντιληφθεί κάποιος στοιχεία τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές συνθήκες της εποχής, κατά την οποία δημιουργήθηκαν. Κάθε αλλαγή στις συνθήκες αυτές επιφέρει την ανάλογη προσαρμογή του μύθου και αυτό αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ύπαρξής του. Τέτοιου είδους προσαρμογές εντοπίζονται σε πολιτισμούς με προφορική παράδοση (Detienne, 2006).

Σαφώς και η κυριαρχία του μύθου στη διάρκεια των αιώνων υπήρξε η μεταβίβασή του από τη μία γενιά στην άλλη και γι' αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την παράδοση. Οι μύθοι (όπως και τα άλλα αφηγηματικά είδη), περνώντας από γενιά σε γενιά μέσω της προφορικής παράδοσης, συχνά καταγράφονται και παίρνουν τη μορφή κειμένων ή αναπαρίστανται με εικόνες, με επακόλουθο τη μετατροπή τους σε κείμενα υψηλής λογοτεχνικότητας. Μπορεί μάλιστα να θεωρηθούν και ως κείμενα λαϊκής λογοτεχνίας αναφέρει ο Σκαρτσής, αρκεί *«όμως να ανασυρθούν από το*

πέλαγος της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, της συγκροτημένης γενικά και διατηρημένης από τους αρχαίους συγγραφείς» (Σκαρτσής, 2005:44-45).

Υπάρχουν μύθοι, των οποίων η δομή είναι όμοια με αυτή μύθων που συναντά κανείς σε άλλους λαούς, όπως για παράδειγμα οι μύθοι του ήρωα και των άθλων του, διάφορα μυητικά θέματα όπως στην Οδύσσεια και στη θεματολογία των τραγωδιών, μυητικές ομάδες (π.χ. Αργοναύτες) και παραμυθικά στοιχεία σαν την Ιστορία του Μελέαγρου.

Η μορφή και η γλώσσα των αρχαίων μύθων είναι πολύ ισχυρές, με αποτέλεσμα να επιβιώνουν και σε πιθανές διασκευές ή μεταγενέστερες διαμορφώσεις (κυρίως συμβαίνει με τα ονόματα των ηρώων) από διάφορους συγγραφείς (Σκαρτσής, 2005).

Για τους λαογράφους ο μύθος είναι μια «ιερή» αφήγηση, που εξηγεί πώς ο κόσμος και η ανθρωπότητα ήρθαν στην παρούσα μορφή τους. Έργο τους είναι να εντοπίσουν στον μύθο τα μέρη με επιρροές από την παράδοση και να διερευνήσουν τον τρόπο έκφρασης του παραδοσιακού στοιχείου -στο «έντεχνο» αυτό δημιούργημα- με σκοπό ν' αντλήσουν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των μελών της κοινότητας στην οποία «γεννήθηκε» (Θανόπουλος, 2014).

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1 Εφαρμογές λαϊκής παράδοσης στην προσχολική εκπαίδευση

Ο λαϊκός πολιτισμός έχει σχέση και βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την κοινωνική ομάδα που τον αποδέχεται και καθώς αντικατοπτρίζει δρώμενα σε βάθος χρόνου, η συντήρησή του είτε για μικρότερη είτε για μεγαλύτερη χρονική διάρκεια *«πιστοποιεί τη βαθύτερη παιδαγωγική σημασία των λαογραφικών φαινομένων»* (Μερακλής, 2001:7).

Η διατήρηση στοιχείων πολιτισμού και η μεταβίβασή τους από τη μία εποχή στην άλλη είναι ιστορικά γεγονός αδιαμφισβήτητο και πρέπει να αποτελεί για τους εκπαιδευτικούς σημείο εκκίνησης για την ευαισθητοποίηση των μικρών παιδιών απέναντι σε αυτό το φαινόμενο (Μπενέκος, 2006).

Στα πλαίσια ενός εκπαιδευτικού προγράμματος οι αναφορές σε στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, όπως οι μύθοι, μπορεί να εκπληρώσουν όλους τους παιδαγωγικούς, αισθητικούς και ψυχολογικούς στόχους του προγράμματος και να οδηγήσουν τους μικρούς μαθητές στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους, εκπληρώνοντας τις παιδαγωγικές, διδακτικές, αισθητικές ανάγκες του. Η παιδαγωγική και μορφωτική αξία της λαϊκής παράδοσης είναι πολύ μεγάλη (Χατζηεφραιμίδης, 2005).

Συγκεκριμένα, η αξιοποίηση της λαϊκής παράδοσης στο χώρο της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης, μπορεί να ευαισθητοποιήσει τα μικρά παιδιά σε διαδικασίες αποδοχής των πολιτισμικών αξιών και να συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικής πολιτισμικής τους ταυτότητας. Τα παιδιά που σήμερα αποτελούν τους αποδέκτες, αύριο θα κληθούν να είναι οι δημιουργοί και συνεχιστές του πολιτισμού της κοινότητας στην οποία ανήκουν.

Η ενασχόληση με θέματα, που προέρχονται από την πλούσια λαϊκή παράδοση και τους μύθους της χώρας μας, προσφέρεται για ποικίλες δραστηριότητες, που καλλιεργούν τη δημιουργικότητα και τις δεξιότητες των μικρών παιδιών, εμπλουτίζουν τη γνώση τους με βαθύτερα ιστορικό-πνευματικά στοιχεία του έθνους, δημιουργούν βιωματική σχέση με την παράδοση και το σημαντικότερο όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία, συνδυάζουν τη μάθηση με την ψυχαγωγία (Μπενέκος, 2006).

Περαιτέρω, υφίστανται και διαθεματικές συνδέσεις με τις άλλες γνωστικές περιοχές, αλλά και με τη ζωή των παιδιών και εκτός του σχολείου, οι οποίες όμως δεν πρέπει

να γίνονται αυθαίρετα, αλλά πρέπει να έχουν νόημα για τους μαθητές, να διευρύνουν τις γνώσεις τους και να διευκολύνουν την πρόσβασή τους σε νέες πληροφορίες και γνωστικά αντικείμενα (Κοκκίδου, 2008).

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης με προσεκτική επιλογή θεμάτων και δημιουργώντας μέσα στην τάξη ένα ευνοϊκό κλίμα για θετική προσέγγιση της λαϊκής παράδοσης και των μύθων της εκ μέρους των μικρών μαθητών/-τριών, είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να οργανώσουν δημιουργικές γλωσσικές, μαθηματικές, εικαστικές και άλλου είδους δραστηριότητες, οι οποίες θα ενθουσιάσουν τα παιδιά, θα τα ψυχαγωγήσουν χωρίς να τους στερήσουν τη γνώση και τη μάθηση, θα τα εμβαπτίσουν στον λαϊκό πολιτισμό και θα τα μυήσουν σε πανανθρώπινες αξίες (Μπενέκος, 2006).

Η παρούσα εργασία για λόγους πληρέστερης προσέγγισης του θέματος κινήθηκε σε τρεις άξονες: οι δύο πρώτοι έχουν θεωρητικό χαρακτήρα, ενώ ο τρίτος γίνεται συγκεκριμένος με σχετικές προτάσεις για πρακτικές εφαρμογές λαϊκής παράδοσης μέσα στο νηπιαγωγείο. Η θεωρητική πλευρά του θέματος, στην οποία γίνεται μία ανάλυση των εννοιών της λαϊκής παράδοσης και του μύθου, παρέχει στοιχεία για θέματα που σχετίζονται με τις εν λόγω έννοιες. Ενώ, μετά το θεωρητικό πλαίσιο ακολουθούν προτάσεις για παιδαγωγικές εφαρμογές μέσα στην τάξη και για τη δημιουργική ενασχόληση των μαθητών με θέματα από τη λαϊκή παράδοση και τους μύθους.

3.2 Η έννοια της διαθεματικότητας στη συγκεκριμένη θεματική

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη ενός προγράμματος που έχει σαν βάση τη μυθολογία και τη λαϊκή παράδοση στο Νηπιαγωγείο αποτελεί ένα πολιτιστικό κυρίως πρόγραμμα. Συνεπώς, αναφέρεται συνήθως στις κοινωνικές πρακτικές μιας ομάδας ανθρώπων. Μπορεί όμως, ν' αναφέρεται και στην έκφραση μέσα από τις τέχνες, οι οποίες γίνονται αντιληπτές μέσα από τον πολιτισμό.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι δυνατόν να σχεδιαστούν δραστηριότητες στο πλαίσιο όλων των μαθησιακών περιοχών, για να ενθαρρυνθεί η διάχυση των εννοιών του πολιτισμού. Τέτοιες έννοιες είναι οι εξής:

- Επικοινωνία

Η επικοινωνία ως θεμέλιο και προϋπόθεση του πολιτισμού στηρίζεται στις σχέσεις που αναπτύσσονται, στις αποδεκτές συμπεριφορές και στις αξίες που τις διέπουν και στις συλλογικές προσπάθειες για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής μεταξύ των μελών μιας κοινότητας. Κάθε άνθρωπος χρησιμοποιώντας διαφορετικά εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας, έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη αντίληψη για τον κόσμο που τον περιβάλλει, αλλά πρωτίστως να κατανοεί το κάθε πρόβλημα από περισσότερες διαφορετικές οπτικές.

- Σχέση με το παρελθόν

Η σχέση με το παρελθόν υπογραμμίζει την ανάγκη σύνδεσης με ότι αποκαλείται πολιτιστική κληρονομιά. Μέσα από μια δημιουργική «συνομιλία» με το παρελθόν τα μικρά παιδιά θα αντλήσουν προσωπικές συγκινήσεις, θα πλουτίσουν το παρόν τους με πολύτιμα στοιχεία και θα οικοδομήσουν μια συνειδητή στάση αγάπης και φροντίδας για ότι κατακτήθηκε στο πέρασμα του χρόνου.

- Καλλιτεχνική έκφραση

Η καλλιτεχνική έκφραση παρουσιάζεται κυρίως στο πλαίσιο της μαθησιακής περιοχής των τεχνών. Μπορεί κάλλιστα όμως, να παρουσιαστεί και με άλλες αξιόλογες μορφές σε άλλες μαθησιακές περιοχές σε θέματα που ελκύουν τα νήπια.

- Κοινωνική συνείδηση

Η κοινωνική συνείδηση ως μία από τις καθοριστικές συνιστώσες του πολιτισμού κάθε κοινότητας καθορίζεται από τις αξίες, τις προτεραιότητες (π.χ. η αποτίμηση της ανθρώπινης ζωής ή η στάση απέναντι στο περιβάλλον), το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο και τους κοινά αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς.

- Σχέση με τον «άλλον»

Η σχέση με τον «άλλον» αναφέρεται στην κατανόηση του «άλλου», στο σεβασμό της ιδιαιτερότητάς και στην υπέρβαση της διαφορετικότητας μέσα από εναλλακτικούς διαύλους επικοινωνίας, όπως π.χ. η καλλιτεχνική έκφραση (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2014).

3.3 Ενδεικτικές δραστηριότητες διαθεματικότητας

Επισημαίνεται στο σημείο αυτό, ότι οι δραστηριότητες, οι οποίες προτείνονται είναι ενδεικτικές, διότι είναι ευνόητο ότι οι διαθεματικές δραστηριότητες τις περισσότερες φορές προκύπτουν από τρέχοντα γεγονότα ή τυχαία συμβάντα, καθώς και από τα αυθόρμητα ενδιαφέροντα των παιδιών.

1. «Η πρόσκληση»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να εξασκηθούν στην περιγραφή αντικειμένων, προσώπων και καταστάσεων που τους κινούν το ενδιαφέρον με αφορμή εμπειρίες από το σπίτι
- Να είναι σε θέση να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να βελτιώνουν τον προφορικό τους λόγο μέσα από αυτήν

Άλλοι στόχοι:

- Να γνωρίσουν βασικές λειτουργίες των ψηφιακών συσκευών, όπως η χρήση τηλεφωνικής συσκευής
- Να είναι σε θέση να βρουν τρόπο να μοιράσουν ποσότητες (π.χ. ερωτήσεις) και να «εκτελούν» απλές μαθηματικές πράξεις
- Να εξοικειώνονται με βασικές ερευνητικές εργασίες μέσα από δραστηριότητες συλλογής στοιχείων από διάφορες πηγές π.χ. «συνέντευξη» στον παππού

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, βιωματική προσέγγιση, συζήτηση, επίλυση προβλήματος, καταγισμός ιδεών, αξιοποίηση πολυτροπικότητας, ομαδοσυνεργατικότητα

Υλικά/μέσα:

Λευκοπίνακας, μαρκαδόρος, τηλέφωνο

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια με αφορμή ένα κομπολόι, συζητούμε με τα παιδιά: *«Μήπως κάποιος γνωρίζει τι είναι αυτό;», «Που το έχει ξαναδεί;»* κλπ. και τα παιδιά που γνωρίζουν καταθέτουν τις απόψεις τους: *«Είναι κομπολόι», «Το έχει ο παππούς μου. Ο παππούς μου έχει και άλλα δικά του πράγματα»* κλπ. Με αφορμή τις ιδέες των παιδιών συζητούμε πώς θα μπορούσαμε να μάθουμε περισσότερα για τα πράγματα αυτά. Συναποφασίζουμε να προσκαλέσουμε τον παππού στην τάξη μας να μας μιλήσει. Συζητούμε και για τον τρόπο που θα τον προσκαλέσουμε και συμφωνούμε να του τηλεφωνήσουμε.

2. Μετακινούμαστε και τηλεφωνούμε στον παππού: *«Καλημέρα σας. Είμαστε από το σχολείο του Ανδρέα. Σας προσκαλούμε στην τάξη μας...»* κλπ.

3. Στην ολομέλεια ξανά, καθώς ο παππούς συμφώνησε να μας επισκεφθεί την επόμενη μέρα προβληματίζουμε τα παιδιά για το πώς πρέπει να προετοιμαστούμε για την επίσκεψή του. *«Πώς πρέπει να τον υποδεχτούμε;» «Τι νομίζετε ότι πρέπει να τον ρωτήσουμε;»* και όλα τα παιδιά καταθέτουν τις απόψεις τους σχετικά με τις ερωτήσεις που πρέπει να υποβληθούν στον παππού, τις οποίες καταγράφουμε στον λευκοπίνακα. Καταμετρούμε τις ερωτήσεις ώστε να είμαστε σίγουροι ότι όλα τα παιδιά θα έχουν τη δυνατότητα να συνομιλήσουν με τον παππού. Προσπαθούμε

να σκεφτούμε όσο το δυνατό περισσότερα πράγματα να ρωτήσουμε για να είμαστε σίγουροι ότι δεν θα ξεχάσουμε κάτι και να μη ρωτάμε τις ίδιες ερωτήσεις.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος μέσα από τη συζήτηση τα παιδιά λένε τι έμαθαν με την δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι, γιατί εάν τους δυσκόλεψε κάτι, εάν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε και πώς το ξεπέρασαν.

2. «Ένας παππούς διηγείται»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να ακούν προφορικές διηγήσεις στην τάξη και να συνηθίζουν στην ακρόαση προφορικού λόγου που εκφέρουν ομιλητές σε διάφορες περιστάσεις επικοινωνίας
- Να έρχονται σε επαφή και να συνομιλούν με άτομα από την κοινότητα επιλέγοντας το λεξιλόγιο που θα χρησιμοποιήσουν ανάλογα με το θεματικό πεδίο που συζήτησης
- Να περιμένουν στη σειρά τους για να πάρουν το λόγο και να μάθουν να σέβονται τους κανόνες επικοινωνίας στη συζήτηση

Άλλοι στόχοι:

- Να είναι σε θέση να οριοθετούν τη συμπεριφορά τους περιμένοντας τη σειρά τους να πάρουν το λόγο
- Να αναπτύσσουν ενδιαφέρον για γεγονότα, προβλήματα και διλήμματα ανθρώπων διαφορετικών εποχών

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, βιοματική προσέγγιση, συζήτηση, ερωτοαπαντήσεις

Υλικά/μέσα:

Ότι έφερε μαζί του ο παππούς, λευκοπίνακας, μαρκαδόρος

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια υποδεχόμαστε τον παππού, τον καλωσορίζουμε και συστηνόμαστε. Ο παππούς διηγείται την «ιστορία» του απαντώντας στις ερωτήσεις μας. Τα παιδιά τηρούν τη σειρά των ερωτήσεων, όπως έχουν συναποφασίσει σε προηγούμενη δραστηριότητα και εμείς συντονίζουμε τη «συνέντευξη». «Ποιο είναι το όνομά σας;», «Πόσο χρονών είστε;», «Έχετε αδέρφια;», «Τι παιχνίδια παίζατε;», «Ποια τραγούδια τραγουδούσατε;» κλπ. Όταν ολοκληρωθεί η «συνέντευξη» του παππού τον ευχαριστούμε ευγενικά και τον αποχαιρετούμε.

2. Στην συνέχεια συζητούμε την εμπειρία μας και τα παιδιά καταθέτουν τις απόψεις τους σχετικά με ότι τους εντυπωσίασε, τις οποίες καταγράφουμε για μετέπειτα αξιοποίηση.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στο τέλος μέσα από συζήτηση τα παιδιά λένε τι έμαθαν από τη δραστηριότητα, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και αν όχι γιατί, και αν θα ήθελαν να επαναλάβουμε τέτοια δραστηριότητα και προσκαλέσουμε κάποιον «ειδικό» στην τάξη μας.

3. «Ο Κυρ Σιμιγδαλένιος»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- -Να ενθαρρύνονται να αναγνωρίζουν τον τίτλο, τον συγγραφέα κ.ά. στοιχεία ενός βιβλίου και να εντοπίζουν τις θέσεις αυτών των στοιχείων στο βιβλίο
- Να υιοθετούν βασικές συμβάσεις ανάγνωσης του αλφαβητικού συστήματος γραφής
- Να είναι σε θέση να λειτουργούν ως ακροατές κατά την ανάγνωση ενός παραμυθιού και να συμμετέχουν σε σχετική συζήτηση που ακολουθεί

Άλλοι στόχοι:

- Να αποκτήσουν ενσυναίσθηση εκφράζοντας τις απόψεις τους για τα συναισθήματα και τις σκέψεις του ήρωα σε μια συγκεκριμένη στιγμή
- Να ενθαρρύνονται να επισημαίνουν απλές χρονικές σχέσεις, όπως τη χρονική ακολουθία γεγονότων μιας ιστορίας που τους αφηγούνται

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, συζήτηση, οπτική παρατήρηση, ερωτοαπαντήσεις

Υλικά-μέσα:

Ο Κυρ Σιμιγδαλένιος, από το βιβλίο Παραμύθια του λαού μας, εκδόσεις Ερμής, 1998.

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια συζητούμε και συναποφασίζουμε να διαβάσουμε το λαϊκό παραμύθι ο κυρ-Σιμιγδαλένιος, μετά από πρόταση κάποιων παιδιών που το ξέρουν και τους αρέσει πολύ.
2. Παίρνουμε το βιβλίο, το στρέφουμε προς τα παιδιά για να μπορούν να βλέπουν τις εικόνες που υπάρχουν και το κείμενο, δείχνουμε με το δάχτυλο και διαβάζουμε τον τίτλο. Ρωτάμε τα παιδιά τι βλέπουν και σε τι μπορεί να αναφέρεται το παραμύθι και

ακούμε τις ιδέες τους. «Ας δούμε λοιπόν είναι έτσι» λέμε και αφηγούμαστε το παραμύθι. Εάν τα παιδιά εκφράσουν απορίες δίνουμε διευκρινήσεις και επιστρέφουμε άμεσα στην αφήγηση.

3. Μετά την αφήγηση του παραμυθιού συζητούμε για την ιστορία. Τα παιδιά παροτρύνονται να καταθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με το τίτλο και τη πλοκή της ιστορίας επιβεβαιώνοντας ή απορρίπτοντας τις υποθέσεις που έκαναν πριν την αφήγηση, μέσα από ανοικτές ερωτήσεις, όπως «Γιατί νομίζετε έβαλε τον τίτλο “Ο Σιμιγδαλένιος” ο ανώνυμος συγγραφέας;», «Πώς ήταν η συμπεριφορά της βασιλοπούλας;», «Πώς νομίζετε ότι ένιωθε μετά που έφτιαξε τον Σιμιγδαλένιο;», «Πώς ένιωσε όταν τον έχασε;», «Γιατί το πιστεύεις αυτό, γιατί το λες;», «Πώς νιώθεις εσύ με αυτό που συνέβη στη βασιλοπούλα», «Τι έγινε στη συνέχεια;» κ.ά., και τα παιδιά μιλούν για τους ήρωες και τα συναισθήματά τους στην ιστορία και αναδιηγούνται ότι θυμούνται επιλέγοντας σκηνές που τους εντυπωσίασαν.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στο τέλος, μέσα από συζήτηση τα παιδιά λένε τι έμαθαν από τη δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε, και αν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι, γιατί, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, και αν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε και πώς το ξεπέρασαν, τεκμηριώνοντας κατά το δυνατό την άποψή τους.

4. «Ντίλι ντίλι το καντήλι»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να λειτουργούν ως ακροατές κατά το άκουσμα ενός τραγουδιού και να είναι σε θέση να απαντούν στις ερωτήσεις που τους απευθύνει ο/η εκπαιδευτικός
- Να συνειδητοποιούν μέσα από το τραγούδι σταδιακά το φωνημικό χαρακτήρα της γλώσσας και να αποκτήσουν φωνολογική επίγνωση

Άλλοι στόχοι:

- Να τραγουδούν παραδοσιακά τραγούδια κατάλληλα για την ηλικία τους
- Να τραγουδούν τραγούδια κατάλληλα για την ηλικία τους και να συνοδεύουν το τραγούδι με ρυθμικές και κινητικές δραστηριότητες
- Να αναζητούν και να εντοπίζουν με τη βοήθεια του/της νηπιαγωγού τραγούδια στο διαδίκτυο

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, βιωματική προσέγγιση, συζήτηση, επίλυση προβλήματος, καταγισμός ιδεών, αξιοποίηση πολυτροπικότητας, ακρόαση και ερμηνεία, ομαδοσυνεργατικότητα

Υλικά/μέσα:

Υ/Η, το τραγούδι «Ντίλι ντίλι» https://www.youtube.com/watch?v=_y8JmXC4INM, τα κρουστά όργανα της τάξης: μαράκες, ντέφι, ταμπούρινο, κουδουνάκια, ξυλάκια, ξύστρα, καστανιέτες, πιατίνια

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια συζητούμε την εκμάθηση του τραγουδιού «Ντίλι ντίλι». Προβληματιζόμαστε όμως, καθώς κανείς μας δεν το γνωρίζει: «*Τι μπορούμε να κάνουμε;*». Ακούμε τις ιδέες των παιδιών και συναποφασίζουμε να το αναζητήσουμε στον υ/η.
2. Μετακινούμαστε στην γωνιά πληροφορικής. Αναζητούμε και εντοπίζουμε το τραγούδι στο YouTube.
3. Στην ολομέλεια ξανά, ακούμε το τραγούδι και μετά παρακινούμε τα παιδιά «*Για ποιο πράγμα μας μιλάει το τραγούδι;*» και συζητούμε το περιεχόμενό του. Ξαναβάζουμε το τραγούδι για δεύτερη φορά και καλούμε τα παιδιά να τραγουδήσουν μαζί μας. Το τραγουδάμε όσες φορές χρειάζεται μέχρι τα παιδιά να το μάθουν ικανοποιητικά*. Μετά τη δεύτερη επανάληψη τα παιδιά ενθαρρύνονται να χτυπούν τον ρυθμό με παλαμάκια.
4. Στη συνέχεια συζητούμε την ενορχήστρωση του τραγουδιού. Τα παιδιά φέρνουν τα μουσικά όργανα από τη γωνιά μουσικής. Χωρίζουμε ανομοιογενείς ομάδες (αγόρια με κορίτσια/νήπια με προνήπια) και κάθε ομάδα με τη σειρά τραγουδά το τραγούδι με τη συνοδεία οργάνων.

*απαραίτητη προϋπόθεση για να υποβληθούν στη διαδικασία αυτή είναι να τους αρέσει το τραγούδι (Οδηγός Νηπιαγωγού, 2006)

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στο τέλος μέσα από συζήτηση με τον/την νηπιαγωγό τα παιδιά λένε εάν τους άρεσε η δραστηριότητα, και αν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι, γιατί, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, και αν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε και πώς το ξεπέρασαν, εάν συνεργάστηκαν καλά με την ομάδα τους, και εάν όχι, γιατί, και εάν θα ήθελαν να επαναλάβουν τέτοια δραστηριότητα και να μάθουν και άλλο παραδοσιακό τραγούδι.

5. «Ο Βασιλιάς»

Στόχοι

Γλωσσικός:

- Να απομνημονεύουν και να απαγγέλουν στίχους που βοηθούν στην εξέλιξη του παιχνιδιού και που βελτιώνουν και εμπλουτίζουν τον προφορικό τους λόγο

Άλλοι στόχοι:

- Να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες με κοινό στόχο να ανταλλάσουν απόψεις και να παίρνουν αποφάσεις για τη δραστηριότητα που αναλαμβάνουν από κοινού
- Να χρησιμοποιούν το σώμα τους για να δείξουν εικόνες ή καταστάσεις και να συνειδητοποιούν την ποικιλία των κινήσεων που μπορούν να κάνουν
- Να ανταλλάσουν ιδέες που δείχνουν ότι γνωρίζουν πράγματα/στοιχεία για το ρόλο που θα αναλάβουν ως ομάδα και να χρησιμοποιούν στοιχεία του θεάτρου, όπως την κίνηση και τον χώρο, για να εκφράζονται
- Να είναι σε θέση να δημιουργούν νοερές εικόνες που λειτουργούν ως πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναζητήσουν κατάλληλα κινητικά πρότυπα

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, συζήτηση, επίλυση προβλήματος, ομαδοσυνεργατικότητα

Υλικά-μέσα:

Ένα οποιοδήποτε κάθισμα

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια προβληματίζουμε τα παιδιά ποιο ομαδικό παραδοσιακό παιχνίδι να επιλέξουμε για να παίξουν. Κάποια από τα παιδιά γνωρίζουν το παιχνίδι του βασιλιά και προτείνουν να παίξουμε αυτό. Συζητούμε τους κανόνες του παιχνιδιού: «Ένα παιδί θα κάνει τον βασιλιά, επιλέγεται με λάχνισμα και κάθεται σε ένα κάθισμα. Τα υπόλοιπα απομακρύνονται, συζητούν και συνεννοούνται μεταξύ τους να παραστήσουν με κινήσεις των χεριών και του σώματος και με νοήματα μια δουλειά. Όταν συνεννοηθούν ποια δουλειά θα παραστήσουν και πώς, όλοι μαζί προχωρούν προς το μέρος του Βασιλιά και τραγουδούν:

-Βασιλιά, βασιλιά με τα δώδεκα σπαθιά πήγαμε στο σπίτι σου και κάναμε μια δουλειά.

-Τι δουλειά; Ρωτάει ο βασιλιάς.

-Τεμπελιά. Λένε τα παιδιά

-Για να την ακούσω. Λέει ο βασιλιάς.

Τα παιδιά στο σημείο αυτό δείχνουν με κινήσεις τη δουλειά και ο Βασιλιάς πρέπει να βρει ποια είναι αυτή. Εάν δεν τη βρει, τα παιδιά την αποκαλύπτουν και απομακρύνονται να συνεννοηθούν κάποια άλλη. Εάν όμως τη βρει, σηκώνεται από το κάθισμά του και τους κυνηγά. Όποιον πιάσει γίνεται αυτός Βασιλιάς»*. Με λάχνισμα ορίζεται ποιος θα είναι ο Βασιλιάς.

2. Μετακινούμαστε στον ελεύθερο χώρο, απομακρύνουμε τα έπιπλα που εμποδίζουν και ο Βασιλιάς παίρνει θέση. Οι υπόλοιποι απομακρύνονται και συνεννοούνται τι θα κάνουν κτλ.

* (Τσαπακίδου, 2014)

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος ρωτάμε τα παιδιά τι έμαθαν με την δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι, γιατί, εάν

συνεννοήθηκαν εύκολα μεταξύ τους ή όχι, εάν κατά την αναπαράσταση της δουλειάς τους δυσκόλεψε κάτι, ή όχι, και εάν θα ήθελαν να ξαναπαιξουν το ίδιο παιχνίδι.

6. «Χορεύω στο ρυθμό»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να αναγνωρίζουν και να σχολιάζουν στοιχεία της καθημερινής ζωής της λαϊκής παράδοσης, όπως ο χορός

Άλλοι στόχοι:

- Να αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο και να αξιοποιούν τον η/υ στην καθημερινή τους εργασία και να τον ταυτίσουν ως μια μηχανή που βοηθάει τον άνθρωπο στην εργασία του (Τ.Π.Ε.)

- Να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες που οργανώνονται για όλη την τάξη (προσωπική & κοινωνική ανάπτυξη)

- Να ανταποκρίνονται σε παραγγέλματα για συγκεκριμένες κινήσεις με το σώμα τους, όπως βηματισμός, πιάσιμο χεριών, κίνηση σε ευθεία, κίνηση σε κύκλο, και να ονομάζουν απλές κινητικές δεξιότητες (φυσική αγωγή)

- Να χορεύουν παραδοσιακούς χορούς κατάλληλους για το επίπεδο ανάπτυξής τους και να γνωρίσουν τραγούδια κάποιων παραδοσιακών χορών (τέχνες-χορός)

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, βιωματική προσέγγιση, συζήτηση, επίλυση προβλήματος, καταγισμός ιδεών, αξιοποίηση πολυτροπικότητας

Υλικά-μέσα:

Cd player, η/υ, μαντίλια

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια συζητούμε με τα παιδιά πώς θα πραγματοποιήσουμε την επιθυμία τους να μάθουν να χορεύουν παραδοσιακούς χορούς. Τα παιδιά λένε τις εμπειρίες τους. Συζητάμε τις εμπειρίες των παιδιών σχετικά με τους παραδοσιακούς χορούς και συναποφασίζουμε να αναζητήσουμε και άλλες πληροφορίες στον η/υ.

2. Μετακινούμαστε στη γωνιά πληροφορικής και αναζητούμε, εντοπίζουμε και παρακολουθούμε videos με ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς.

3. Στην ολομέλεια ξανά, συζητάμε με τα παιδιά αυτά που παρατηρήσαμε και καταγράφουμε τα χαρακτηριστικά (κύκλος, πιάσιμο χεριών, μαντίλια κλπ.) του ελληνικού παραδοσιακού χορού στον λευκοπίνακα.

4. Μεταφερόμαστε στον ελεύθερο χώρο και μετακινούμε έπιπλα και αντικείμενα που τυχόν εμποδίζουν. Πιάνουμε τα χέρια μας και σχηματίζουμε κύκλο με μας μπροστά. Βάζουμε το τραγούδι να παίζει και παρουσιάζουμε τον χορό σε ολοκληρωμένη μορφή. Περιέχει απλές κινήσεις και μουσική και δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να ακολουθήσουν τον ρυθμό, να μας μιμηθούν και να μας αντιγράψουν. Συνεχίζουμε την εξάσκηση για όσο κρατά το ενδιαφέρον των παιδιών.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος συζητούμε με τα παιδιά τι έμαθαν με τη δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε που χόρεψαν, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι γιατί, εάν διασκέδασαν, και εάν θα ήθελαν να μάθουν και άλλους παραδοσιακούς χορούς.

7. «Παίζουμε τρίτσα;»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να είναι ικανά να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να συνειδητοποιήσουν ότι σε κάθε συζήτηση οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι διαδοχικά ομιλητές και ακροατές και συνεπώς, πρέπει να παίρνουν το λόγο εκ περιτροπής

Άλλοι στόχοι:

- Να χρησιμοποιούν με φαντασία διάφορα υλικά για να δημιουργούν (τέχνες-εικαστικά)

- Να συμμετέχουν σε δραστηριότητες για ζευγάρια, να ανταλλάσσουν απόψεις και να παίρνουν αποφάσεις για τη δραστηριότητα την οποία αναλαμβάνουν (προσωπική & κοινωνική ανάπτυξη)

- Να οριοθετούν και να ελέγχουν την συμπεριφορά τους περιμένοντας τη σειρά τους (προσωπική & κοινωνική ανάπτυξη)

- Να ενθαρρύνονται μέσα από το παιχνίδι να επισημαίνουν και να κατανοούν απλές σχέσεις στο χώρο και να τοποθετούν και να μετακινούν αντικείμενα σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς (μαθηματικά)

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, συζήτηση, οπτική παρατήρηση, ομαδοσυνεργατικότητα

Υλικά/μέσα:

Λευκοπίνακας, μαρκαδόρους, χαρτόνια, ανακυκλώσιμο υλικό, πλαστελίνη, ψαλίδια, κόλλες, χαρτί A4

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια συζητούμε να φτιάξουμε ένα επιτραπέζιο παιχνίδι. Καθώς δεν γνωρίζουν κάποιο προτείνουμε την τρίτσα ένα επιτραπέζιο σχετικά εύκολο που

μπορούν να φτιάξουν τα ίδια τα παιδιά. Το παιχνίδι παίζεται σε ζευγάρια και ο καθένας έχει τρία πόνια. Στον λευκοπίνακα σχεδιάζουμε το σχέδιο του παιχνιδιού πάνω στο οποίο κινούνται τα πόνια και δείχνουμε τον τρόπο με τον οποίο το παίζουμε. Τα παιδιά στη συνέχεια συζητούν μεταξύ τους και συναποφασίζουν με ποιον θα γίνουν ζευγάρι, καθώς και για τα υλικά με τα οποία μπορεί να κατασκευάσουν το σχέδιο αλλά και τα πόνια τους.

2. Μετακινούνται στη γωνιά των εικαστικών, και κάθε ζευγάρι επιλέγει τα υλικά με τα οποία αποφάσισε να κατασκευάσει το επιτραπέζιό του. Στη συνέχεια, τα παιδιά τοποθετούν τα υλικά που περίσσεψαν στη θέση τους.

3. Στην ολομέλεια κάθε ζευγάρι παρουσιάζει το παιχνίδι που έφτιαξε.

4. Μεταφερόμαστε ξανά στα τραπεζάκια, καθόμαστε ο ένας απέναντι από τον άλλον και δείχνουμε στα παιδιά τη διαδικασία που προαναφέραμε και στον λευκοπίνακα.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος ρωτάμε τα παιδιά τι έμαθαν από τη δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι γιατί, εάν συνεννοήθηκαν εύκολα μεταξύ τους για την κατασκευή του, ή όχι, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, εάν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε, και πώς το ξεπέρασαν, και εάν θα ήθελαν να ξαναπαίζουν το παιχνίδι.

8. «Η γωνιά της παράδοσης»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν τη γλώσσα και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με ονόματα, όπως αργαλειός, ταβάς, γαβάθα κλπ
- Να είναι σε θέση να αντιστοιχούν λέξη με εικόνα και να συνειδητοποιούν ότι ο γραπτός λόγος αποτελεί αναπαράσταση του προφορικού

Άλλοι στόχοι:

- Να αναγνωρίζουν και να σχολιάζουν αντικείμενα καθημερινής χρήσης της λαϊκής παράδοσης, όπως ο αργαλειός, τα υφαντά, το σίδερο κλπ.

Να παρατηρούν, να περιγράφουν και να ταξινομούν αντικείμενα -με βάση ορισμένα γνωρίσματα που είναι κοινά- για κάποιο σκοπό, όπως η δημιουργία της γωνιάς της λαϊκής παράδοσης

Να ενθαρρύνονται να τοποθετούν και να μετακινούν αντικείμενα σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς και να κατανοούν απλές χωρικές σχέσεις

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, βιωματική προσέγγιση, συζήτηση, οπτική παρατήρηση, ομαδοσυνεργατικότητα

Υλικά-μέσα:

Τα αντικείμενα που έφεραν τα παιδιά, χαρτί Α4, μαρκαδόρους

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια καθώς σε προηγούμενη δραστηριότητα είχαμε συναποφασίσει να αναζητήσουμε και εάν βρούμε να φέρουμε αντικείμενα παλιάς εποχής που τυχόν υπάρχουν στο σπίτι μας ή στο σπίτι των παππούδων μας για να φτιάξουμε γωνιά της παράδοσης στην τάξη μας, συζητούμε για τα αντικείμενα που έφεραν κάποια παιδιά. Παρατηρούμε, ονοματίζουμε, περιγράφουμε τα αντικείμενα που έχουν συλλεχθεί και τα καταγράφουμε στον λευκοπίνακα. Έπειτα, τα ομαδοποιούμε ανάλογα με τη χρήση τους.
2. Μετακινούμαστε από την ολομέλεια και αναζητούμε τον χώρο που θα στήσουμε τη νέα μας γωνιά. Εντοπίζουμε τη θέση, μετακινούμε κάποια έπιπλα και αρχίζουμε την οργάνωσή της. Μεταφέρουμε τα αντικείμενα και τα τοποθετούμε στη γωνιά.
3. Στα τραπεζάκια ετοιμάζουμε καρτέλες με τα ονόματα των αντικειμένων. Τα παιδιά επιλέγουν από ένα αντικείμενο και αντιγράφουν το όνομά του από τον λευκοπίνακα, ενώ εμείς συντονίζουμε τη διαδικασία.
4. Τα καρτελάκια τοποθετούνται στα αντικείμενα στη γωνιά της παράδοσης.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος ρωτάμε τα παιδιά τι έμαθαν από τη δραστηριότητα οργάνωσης της γωνιάς παράδοσης, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι γιατί, εάν συνεννοήθηκαν εύκολα μεταξύ τους για τη δημιουργία της, ή όχι, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, εάν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε, και πώς το ξεπέρασαν, τεκμηριώνοντας κατά το δυνατό την άποψή τους.

9. «Πιάτα μιας άλλης εποχής»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν τη γλώσσα και να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις, όπως μοτίβα, σχήματα, χρώματα
- Να αναγνωρίζουν και να σχολιάζουν αντικείμενα καθημερινής χρήσης της λαϊκής παράδοσης, όπως τα πιάτα

Άλλοι στόχοι:

- Να δουλεύουν στη σειρά μια δεδομένη διάταξη με σχήματα και χρώματα και να αντιλαμβάνονται και να αναπαράγουν δεδομένα μοτίβα
- Να χρησιμοποιούν διάφορα υλικά ή χρηστικά αντικείμενα με τρόπο που εξυπηρετεί το σκοπό τους και τις ανάγκες τους

- Να παρουσιάζουν το έργο τους στην ολομέλεια και να αποκτήσουν θετική αυτοεκτίμηση

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, συζήτηση, οπτική παρατήρηση

Υλικά-μέσα:

Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόρους, πινέλα, τέμπερες, στένσιλ, πιάτα μιας χρήσης

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια προβληματιζόμαστε πώς θα μπορούσαμε να φτιάξουμε τα δικά μας παραδοσιακά πιάτα. Συζητούμε και συναποφασίζουμε να χρησιμοποιήσουμε χάρτινα πιάτα που υπάρχουν στο ανακυκλώσιμο υλικό, τα οποία θα ζωγραφίσουμε ή θα χρωματίσουμε με τα στένσιλ που έχουμε στη γωνιά εικαστικών.
2. Μετακινούμαστε στη γωνιά εικαστικών και επιλέγουμε τα υλικά που χρειάζονται για να ζωγραφίσουμε τα σχέδιά μας. Τα παιδιά ζωγραφίζουν το σχέδιό τους στα χάρτινα πιάτα μιας χρήσης. Κάποια κάνουν χρήση στένσιλ και χρωματίζουν. Στη συνέχεια, διακοσμούν το πιάτο τους και περιμετρικά.
3. Στην ολομέλεια ο καθένας παρουσιάζει το πιάτο του και περιγράφει πώς εργάστηκε.
4. Στα τραπεζάκια ξανά, συνθέτουμε συλλογικά έναν πίνακα με τα πιάτα όλων και τον κρεμάμε στον τοίχο πάνω από τη γωνιά παράδοσης.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στην ολομέλεια στο τέλος μέσα από τη συζήτηση τα παιδιά λένε τι έμαθαν με τη δραστηριότητα αυτή, εάν τους άρεσε, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι γιατί, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, εάν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε, και πώς το ξεπέρασαν, και εάν θα ήθελαν να ζωγραφίσουν ξανά παραδοσιακά πιάτα.

10. «Υφαίνω το υφαντό μου»

Στόχοι

Γλωσσικοί:

- Να ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν τη γλώσσα και να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με ονόματα ειδών λαϊκής τέχνης, χρωμάτων

Άλλοι στόχοι:

- Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν είδη παραδοσιακής τέχνης, όπως τα υφαντά
- Να μπορούν να υφαίνουν σε μικρό τελάρο με μαλλάκι

- Να ενθαρρύνονται να επισημαίνουν και να κατανοούν μέσα από κατάλληλες δραστηριότητες απλές χωρικές σχέσεις, όπως πάνω από, κάτω από, δίπλα κλπ.
- Να ανακαλύπτουν ότι τα πράγματα μπορεί να κινηθούν όταν τα σπρώχνουν ή τα έλκουν και να αντιλαμβάνονται την κίνηση και τις γενικές αρχές που τη διέπουν

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση, συζήτηση, οπτική παρατήρηση

Υλικά/μέσα:

Μαλλάκι πλεξίματος, χαρτόνι από χαρτόκουτο ή απλά πολύ χοντρό και άκαμπτο, σελοτέιπ, γλωσσοπίεστρο, ψαλίδι, μολύβι, χάρακας

Περιγραφή δραστηριότητας

1. Στην ολομέλεια δείχνουμε στα παιδιά έναν αυτοσχέδιο αργαλειό και συζητούμε μαζί τους την πορεία την οποία πρέπει να ακολουθήσουν για να τον φτιάξουν.
2. Μετακινούνται στη γωνιά των εικαστικών, και τα παιδιά επιλέγουν τα υλικά που χρειάζονται. Βοηθάμε τα παιδιά να κόψουν το χοντρό χαρτόνι. Στη συνέχεια, τα παιδιά με ψαλίδι κάνουν μικρές εγκοπές (μικρά κοψίματα) στις δύο αντικριστές πλευρές. Ξεκινώντας από την πρώτη εγκοπή αριστερά κάτω και σταθεροποιώντας το μαλλάκι στο πίσω μέρος με λίγο σελοτέιπ, ανεβάζουν το μαλλάκι στην ακριβώς απέναντι εγκοπή, το περνούν πίσω στο χαρτόνι και το βγάζουν από την επόμενη εγκοπή. Με τον ίδιο τρόπο συνεχίζουν μέχρι να έχει μαλλάκι σε κάθε εγκοπή. Στην τελευταία σταθεροποιούν την άκρη πίσω πάλι με σελοτέιπ.
3. Στη συνέχεια κάνουμε τρύπες στα γλωσσοπίεστρα και δείχνουμε στα παιδιά πώς να περάσουν στην τρυπούλα το μαλλάκι και αρχίζουν να περνάνε κάθετα από το σταθερό μαλλάκι το γλωσσοπίεστρο με το μαλλάκι. Μια η κάθετη κάτω και μια πάνω μέχρι την άκρη. Για να συνεχίσουν στην επάνω σειρά απλά θα γυρίσουν το γλωσσοπίεστρο και θα την περάσουν πάλι κάθετα. Όταν θέλουν να αλλάξουν χρώμα απλά αφήνουν το μαλλάκι να περισσεύει και συνεχίζουν με το επόμενο χρώμα. Συνεχίζουν μέχρι να γεμίσει για τα καλά το χαρτονάκι τους. Μετά κόβουν τις επάνω άκρες και τις δένουν. Το ίδιο κάνουν και με τις κάτω άκρες με τη βοήθεια μας πάντα. Το υφαντό είναι έτοιμο. Στο τέλος, τα παιδιά τοποθετούν τα υλικά που περίσσεψαν στη θέση τους.
4. Στην ολομέλεια τα παιδιά παρουσιάζουν το έργο τους και περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν.

Τρόπος αξιολόγησης της δραστηριότητας

Στο τέλος μέσα από συζήτηση τα παιδιά λένε τι έμαθαν με το υφαντό που έφτιαξαν, εάν τους άρεσε η δραστηριότητα, και εάν ναι, τι τους άρεσε περισσότερο, και εάν όχι γιατί, εάν τους δυσκόλεψε κάτι, εάν ναι, τι ήταν αυτό που τους δυσκόλεψε, και εάν θα ήθελαν να ξαναφάνουν.

Επίλογος

Η λαϊκή παράδοση αποτελεί σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός λαού. Μια γενιά που γνωρίζει τις ρίζες της και τον πολιτισμό που διαμορφώθηκε πριν απ' αυτήν, είναι σε θέση να χαράξει δυναμικά τη δική της πορεία και να δημιουργήσει τον δικό της πολιτισμό. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό κάθε άνθρωπος να γνωρίζει την παράδοση του λαού του από μικρή ηλικία.

Η στροφή προς τη λαϊκή παράδοση και η κατανόηση των διαχρονικών της στοιχείων είναι ζήτημα αγωγής. Τόσο η οικογένεια και η κοινωνία όσο και το ίδιο σχολείο, καλούνται να διαδραματίσουν ενεργητικό ρόλο και να αναπτύξουν δραστηριότητες αγωγής της λαϊκής παράδοσης.

Το εκπαιδευτικό σύστημα σήμερα προσανατολίζεται σε νέες μορφές εξέλιξης των παιδαγωγικών δομών μέσα από την αναζήτηση διαθεματικών προσεγγίσεων της μάθησης. Σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ. στο νηπιαγωγείο, επιδιώκονται προγράμματα που οδηγούν σε κατάλληλες αναπτυξιακά πρακτικές και σε χρήσιμες και διερευνητικές δραστηριότητες διαθεματικού χαρακτήρα, οι οποίες έχουν νόημα για τα ίδια τα παιδιά ώστε να αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους, να κοινωνικοποιούνται και να γνωρίζουν τον κόσμο. Κατά αυτόν τον τρόπο, μέσα από την εμπειρία της λαϊκής παράδοσης ως «θεματική περιοχή», ενισχύεται η αντίληψη των εννοιών που αυτή περιλαμβάνει και ενδυναμώνεται η στάση των παιδιών απέναντι σε αυτές.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αμπελιώτης, Κ., Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Γιαννακούλια, Μ., Κροκίδη, Ε., Προβατάρη, Σ. & Σαΐτη, Α. (2016). *Οικιακή Οικονομία - Β' Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Αναγνωστόπουλος, Δ.Β. (1991). *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά την μεταπολεμική περίοδο (1945-1958)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αυδίκος, Ε. (1994). *Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Αυδίκος, Ε. (1997). *Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Βαρβούνης, Μ. (1994). *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Bascom, W. (1984). *The Forms of Folklore: Prose Narratives*. In *Sacred Narrative. Readings in the Theory of Myth* (εισαγωγή-επιμέλεια Alan Dundes). Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Benton, M. & Fox, G. (1990). *Teaching literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Burkert, W. (1993). *Ελληνική Μυθολογία και Τελετουργία. Δομή και Ιστορία* (Η.Ανδρεάδη, μετ.). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Buxton, R. (2002). *Όψεις του Φανταστικού στην Αρχαία Ελλάδα. Η μυθολογία και τα συμφραζόμενα της* (Τ.Τυφλόπουλος, μετ.), Δ.Ιακώβ (επιμ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Buxton, R. (2005). *Οι ελληνικοί μύθοι. Ένας ολοκληρωμένος οδηγός* (Τ.Τυφλόπουλος, μετ.), Δ.Ιακώβ (επιμ.). Αθήνα: Πατάκη.
- Calvet, L-J. (1995). *Η προφορική παράδοση* (Μ.Καρυολέμου, μετ.). Αθήνα: έκδοση Ινστιτούτο του Βιβλίου - Μ.Καρδαμίτσα.
- Cuche, D. (2001). *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες* (Φ.Σιάτιτσας, μετ.), Μ.Λεοντσίνη (επιμ.). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργιος Δάρδανος.
- Δαμιανού, Δ., Μιράσγεζη, Μ. & Παπαχριστοφόρου, Μ. (2002). *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι Νεώτεροι Χρόνοι, Τόμος Γ', Λαϊκή Φιλολογία*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2005). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί-Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Ανακτήθηκε τη 13 Ιανουαρίου, 2021, από http://www.pi-schools.gr/preschool_education/odigos/nipi.pdf
- Δελώνης, Α. (1990). *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Ηράκλειτος.

- Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*. Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.
- Δημαράς, Κ.Θ. (1977). *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.
- Δραγούμης, Ι. (1979). Ελληνικός Πολιτισμός. Στο Κ.Τσάτσος (επιμ), *Η Ελληνική Παράδοση* (σσ.27-36). Αθήνα: Ευθύνη.
- Detienne, M. (2006). *Η ανακάλυψη της μυθολογίας* (Μ.Ι.Γιόση, μετ.). Αθήνα: Σμίλη.
- Dundes, A. (2007). *The meaning of Folklore. The Analytical Essays of Alan Dundes*, Edited and Introduced by Simon J. Bronner, Utah State University Press Logan, Utah.
- Ζώρα, Π. (1995). *Ελληνική Τέχνη, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Zafiroopoulos, C. (2001). *Ethics in Aesop's fables: The Augustana collection*. Leiden-Holland: Brill
- Glazer, N. (1997). *We Are All Multiculturalists Now*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Graf, F. (2012). *Εισαγωγή στη μελέτη της ελληνικής μυθολογίας* (Α.Λέλλου, μετ.), Α.Χανιώτης (επιμ.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Graf, F. (2015). *Εισαγωγή στη μελέτη της ελληνικής μυθολογίας* (Α.Λέλλου, μετ.), Α.Χανιώτης (επιμ.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Grimal, P. (1991). *Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας* (Β. Άτσαλος, μετ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Θανόπουλος, Γ. (2014). *Ελληνική Λαϊκή Ποίηση: Από το δημοτικό τραγούδι στη σύγχρονη έντυπη και ηλεκτρονική λαϊκή ποίηση*. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Θεοτοκάς, Γ. (1979). Εθνική Συνείδηση. Στο Κ.Τσάτσος (επιμ), *η Ελληνική Παράδοση* (σσ.51-54). Αθήνα: Ευθύνη.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2014). Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου: Αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα. Ανακτήθηκε την 1 Δεκεμβρίου, 2020, από https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/1947_1o_meros_pps_nipiagogeioy.pdf
- Κακριδής, Ι. (1986). Ανάλυση του μύθου. Στο Α.Τσαγκογιώργα-Σουπιόνα (επιμ.). *Ελληνική Μυθολογία: Εισαγωγή στο μύθο, Τόμος Ι* (Ε.Ν.Ρούσσο, μετ.) (σσ.73-100). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Καμηλάκη-Πολυμέρου, Α. (2008). Παράδοση και Νεωτερικότητα. Ανακτήθηκε την 25 Νοεμβρίου, 2020, από <https://www.aegeanmethexis.gr/single-post/2018/06/26/>
- Καμηλάκη-Πολυμέρου, Α. & Καραμανές, Ε. (2008). *Πολιτισμός-Τέχνες-Διαχείριση ελεύθερου χρόνου. Λαογραφία: Παραδοσιακός Πολιτισμός*. Αθήνα: Ινστιτούτο

Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Ανακτήθηκε την 25 Νοεμβρίου, 2020, από <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3453/1015.pdf>

Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας: Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.

Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Καρακάντζα, Έ.Δ. (2004). *Αρχαίοι Ελληνικοί Μύθοι: Ο θεωρητικός λόγος του 20ού αιώνα για τη φύση και την ερμηνεία τους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Καψωμένος, Ε.Γ. (1979). *Το Σύγχρονο Κρητικό Ιστορικό τραγούδι: Η δομή και η ιδεολογία του*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Καψωμένος, Ε.Γ. (2007). Οι τοπικοί πολιτισμοί την εποχή της Παγκοσμιοποίησης. Στο Ε.Αυδίκος (επιμ.), *Κρήτη: Λαϊκός Πολιτισμός - Τοπικότητες: αντιστάσεις, μεταβολές συνθέσεις*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Κιουρτσάκης, Ι. (1989). *Το πρόβλημα της παράδοσης (δοκίμιο)*. Αθήνα: Στιγμή.

Κοκκίδου, Μ. (2008). Σχεδιασμός και ανάπτυξη ημερησίου μαθήματος μουσικής. Στο Ζ.Διονυσίου & Σ.Αγγελίδου (επιμ.), *Σχολική Μουσική εκπαίδευση: Ζητήματα σχεδιασμού, μεθοδολογίας και εφαρμογών* (σσ.1-30). Θεσσαλονίκη: Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.

Κοντάκος, Α. (2011). *Μύθοι και Εκπαίδευση: Προτάσεις για μια Παιδαγωγική του Μύθου*, Μ.Καϊλα, G.Berger, Ε.Θεοδωροπούλου (επιμ.). Αθήνα: Διάδραση.

Κουρεμένος, Γ. (1999). Εκθέσεις ειδών λαϊκής παράδοσης και παιδί. Στο Β.Δ. Αναγνωστόπουλος (επιμ.), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο* (σσ.179-180). Αθήνα: Καστανιώτη.

Κυριακίδου-Νέστορος, Α. (1975). *Λαογραφικά Μελετήματα*. Αθήνα: Ολκός.

Κυριακίδου-Νέστορος, Α. (1986). Η ερμηνεία των μύθων από την αρχαιότητα ως σήμερα. Στο Α.Τσαγκογιώργα-Σουπιόνα (επιμ.). *Ελληνική Μυθολογία: Εισαγωγή στο μύθο* (Ε.Ν.Ρούσσο, μετ.) (σσ.73-100). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Κυριακίδου-Νέστορος, Α. (1989). *Λαογραφικά Μελετήματα*. Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου.

Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1989). Δημιουργικότητα. *Παιδαγωγική - Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*, τόμος 3ος, 1337-1343. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Λουκάτος, Δ. (1978). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία* (2η έκδοση). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

- Λουκάτος, Δ. (1992). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία* (4η έκδοση). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Μερακλής, Μ. (2001). *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας*. Αθήνα: Ιωλκός.
- Μερακλής, Μ. (2012). Η Ιστορικότητα του Λαϊκού πολιτισμού και η εκπαιδευτική διαδικασία, στο *Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση, 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο*, Καρδίτσα: Κέντρο Ιστορικής & Λαογραφικής Έρευνας «Ο ΑΠΟΛΛΩΝ» Καρδίτσας.
- Μερκούρης, Δ. (2009, 20 Σεπτεμβρίου). Προφορική παράδοση. Ανακτήθηκε την 25 Νοεμβρίου, 2020, από http://ermiss.blogspot.com/2009/10/blog-post_1363.html
- Μπάρκας, Π. (2015). *Τα λαογραφικά*. Τίρανα: Πανεπιστημιακό Εγχειρίδιο. Ανακτήθηκε τη 2 Νοεμβρίου, 2020, από <http://www.tmimaelinikon.com/page36.html>
- Μπενέκος, Δ. (2004). Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση, (Πανεπιστημιακές παραδόσεις). Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Μπενέκος, Δ. (2006). Πολιτισμική Παράδοση και Εκπαίδευση: Μορφωτική προσέγγιση-Εκπαιδευτικές εφαρμογές. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.
- Μπιτσάνη, Ε. (2004). *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη: Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*. Αθήνα: εκδόσεις Διώνικος
- Νατσιοπούλου, Τ. (2012). *Παιδικά βιβλία στην προσχολική & βρεφική ηλικία: Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Νιτσιάκος, Β. & Ποτηρόπουλος, Π. (επιμ) (2018). *Λαογραφία και Ανθρωπολογία: Μια συμβολή στον διάλογο*. Αθήνα: Ι.Σιδέρης.
- Οικονόμου, Μ. (2016). *Κουπιά Και Φτερά: Ο μύθος της Οδύσσειας στη λογοτεχνία και στον κινηματογράφο του μοντερνισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ράπτης, Δ.Ε. (2012). Λαός και λαϊκός πολιτισμός, η ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων, η πρόσληψη και μυθοποίηση του παρελθόντος. Στο Μ.Γ.Βαρβούνης & Μ.Γ.Σέργης (επιμ.), *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*. Τόμος Β'. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Σιαφλέκης, Ζ. (1994). *Η εύθραυστη αλήθεια: Εισαγωγή στη θεωρία του λογοτεχνικού μύθου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σκουρτέλης, Δ. (2014, 7 Φεβρουαρίου). Λόγια και λαϊκή παράδοση. *cantus firmus*. Ανακτήθηκε την 29 Δεκεμβρίου, 2020, από http://cantfirmetry.blogspot.com/2014/02/blog-post_7.html
- Σπυράκου, Σ. (2019). *Άυλη πολιτιστική κληρονομιά: Η περίπτωση του ηπειρώτικου μοιρολογιού στη λαϊκή παράδοση* (Διπλωματική εργασία). Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Σχοινοχωρίτης, Κ. (2019, 27 Οκτωβρίου). Η διδασκαλία της ελληνικής μυθολογίας στην εκπαίδευση και η χρησιμότητα – σπουδαιότητα αυτής. Ανακτήθηκε την 22 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://e-sisifos.gr/2019/10/27/>
- Τζάκης, Δ. (2002). Για την ιστορία της Ελληνικής Λαογραφίας. Στο *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι νεώτεροι χρόνοι, τόμος Α΄, Ο νεώτερος λαϊκός βίος* (σσ. 21-40). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Τσαπακίδου, Α. (2014). *Από το παραδοσιακό στο δημιουργικό παιχνίδι*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλη.
- Τυροβολά, Β. (1999). Η έννοια του αυτοσχεδιασμού στην ελληνική λαϊκή δημιουργία. Στο Κ.Σαχινίδης (επιμ), *Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία* (σσ.99-131). Αθήνα: Παπαζήση.
- Valk, Ü. (2008). *The Greenwood encyclopedia of folktales and fairy tales, volume 2: GP*, (Edited by Donald Haase), λ. Myth, Mythological Approaches (pp.652-658). Westport, Connecticut, London: Greenwood Press.
- Vernant, J-P. (1984). Der reflektierte Mythos. In L-S. Claude & J-P. Vernant (edit), *Mythos ohne Illusion* (pp.7-11). Frankfurt: Suhrkamp.
- Χατζηεφραιμίδης, Αρχιμ. Ε. (2006). *Ορθοδοξία και Πολιτισμός: Η διακονία της κατάφασης στην πολιτισμική πολυμορφία*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλη.